

ГЛАСНИК

АДВОКАТСКЕ КОМОРЕ ВОЈВОДИНЕ
ЧАСОПИС ЗА ПРАВНУ ТЕОРИЈУ И ПРАКСУ

LV год. од изласка
XXXII год. непрекидног издажења

Нови Сад, јул—август 1983
Број 7—8

САДРЖАЈ

ЧЛАНЦИ И РАСПРАВЕ

Јован А. Јерковић

Заштита државине по Закону о основним својинско-правним односима (II део)

Мр Александар Радованов

Начела диспозиције и официјелности у поступку пред судом удруженог рада

Слободан Антић

Међусобни односи адвоката — Преузимање заступања странке коју заступа други адвокат

ПРАВНА ПРАКСА

Из судства

Г Л А С Н И К

АДВОКАТСКЕ КОМОРЕ ВОЈВОДИНЕ ЧАСОПИС ЗА ПРАВНУ ТЕОРИЈУ И ПРАКСУ

LV год. од изласка
XXXII год. непрекидног излагања

Нови Сад, јул—август 1983
Број 7—8

ЧЛАНЦИ И РАСПРАВЕ

Јован А. Јерковић
судија Врховног суда Војводине

ЗАШТИТА ДРЖАВИНЕ ПО ЗАКОНУ О ОСНОВНИМ СВОЈИНСКО-ПРАВНИМ ОДНОСИМА

(II део)

I. Метод поступка у спору због сметања државине

Поступак у спору због сметања државине је хитан (чл. 440. ЗПП), а брзина поступка обезбеђена је и тиме, што суд своје расправљање има да ограничи само на претресање и доказивање чињенице последњег стања државине и насталог сметања, док је искључено претресање о праву на државину, о правном основу, савесности или несавесности државине или о захтевима за накнаду штете (чл. 441. ст. 1. ЗПП). То значи, као што је већ у досадашњем излагању истакнуто, да апсолутну државинску заштиту ужива сваки фактички држалац, осим држалац чија је државина манљива (неистинита) за кога закон у том погледу предвиђа одређено ограничење (чл. 78. ст. 2). Таквом држаоцу не припада право на заштиту државине само према лицу од кога је државину стекао силом (*vi*), потајно (*clam*) или злоупотребом поверења (*fraus*), ако од насталог сметања нису протекли рокови из чл. 77. закона. Ближе речено таква манљива државина се не штити ако је ранији држалац самовласно повратио државину у року прописаном за тужбу због сметања државине. У том случају тужени у спору због сметања државине може у своју одбрану истаћи приговор манљивости државине тужиоца (*exceptio vitiosae possessionis ab adversario*). Ради се о пе-

ремторном (материјалноправном) приговору туженог (чл. 78. ст. 2), који је до тада био регулисан процесним одредбама чл. 441. ст. 2. и 3. ЗПП и чија је важност престала ступањем на снагу новог закона (чл. 89). Стога ће суд изузетно од правила из одредбе чл. 441. ст. 1. ЗПП о забрани расправљања по приговорима правне природе, расправљати и о приговору туженог о манљивости (неистиности) тужиоачеве државине, те да је због недозвољеног начина којим је лишен државине био принуђен да самовласно успостави пређашње стање државине. У овом случају закон у ствари предвиђа могућност легализације самопомоћи као вансудског средства судске заштите, али при томе треба имати у виду да је оваква легализација само изузетно могућа, пошто је искључиво везана за ситуацију када је већ дошло до судског спора због сметања државине. Да ли ће тужеников приговор о манљивости тужиоачеве државине бити успешан зависи од испуњења следећих услова:

1) Ако тужени докаже да га је тужилац на противправни начин (неовлашћено) лишио државине. Овај приговор тужени не би могао успешно истаћи у случају да је тужилац на противправни начин државину исте ствари одузео од трећег лица. Код тога није од значаја на који је начин то треће лице стекло државину.

2) Ако тужени докаже да је одузету државину самовласно повратио у року од 30 дана од дана сазнања да му је тужилац одузео државину, с тим да се о овом приговору туженог не може расправљати ако је протекло више од једне године од дана када је тужени лишен државине (чл. 78. ст. 2).

У приказаном случају у којем закон изузетно дозвољава легализацију самопомоћи поводом спора због сметања државине, може понекад доћи до дилеме којој од странака треба оставити предмет спorne државине с обзиром на могућност да свака од њих буде оквалификована као сметалац државине. Полазећи од искуства досадашње судске праксе често се догађало да се спорна државина препусти туженом. Наиме, скоро по правилу тужени је био тај који је у време насталог сметања имао право на тужбу за повраћај одузете државине чије је успостављање у раније стање самовласно учинио, па му тако припада и право на истицање приговора манљивости тужиоачеве државине.

Без обзира што је у смислу чл. 441. ст. 1. ЗПП у спору због сметања државине искључена могућност расправљања о тужениковим приговорима правног карактера (праву на државину, правном основу, савесности или несавесности државине), ипак се ово процесно правило не може доследно спровести у судској пракси првенствено у случају када се ради о сметању државине права реалне службености (чл. 70. ст. 3). Да би се могла остварити заштита државине наведеног права у сүмарном поступку неопходно је с обзиром на правну природу ове врсте државине, да се претходно утврди начин стицања дотичног права од стране тужиоца. Значи да се у оваквом случају не може

мимоћи расправљање о постојању тужиоачевог права стварне службености, јер је баш оно предмет државинске заштите, а не само фактичко стање као код државине ствари. Ради установљења одлучне чињенице да ли је тужени починио сметање суд мора увек претходно да расправи питање egzистенције тужиоаче државине права стварне службености, која ужива судску заштиту (чл. 75. и 77).

И у случају када дође до спора због сметања државине ствари у међусобном односу између непосредног и посредног држаоца и обратно, суд такође мора претходно улазити у испитивање садржине постојећег правног односа који је међу њима конституисан на основу закључења одређеног правног посла (чл. 70. ст. 2). Без нужног претходног установљења у наведеном правцу није ни могуће ценити да ли је посредни држалац учинио сметање тиме што је неовлашћено онемогућио непосредног држаоца у вршењу фактичке економске власти на ствари у границама правног основа на коме је заснована непосредна државина. Или, да ли је непосредни држалац извршио сметање посредног држаоца предузимањем таквих радњи које прелазе границе правног основа његове непосредне државине.

Поред већ разматраног приговора манљивости (неистинитости) тужиоаче државине тужени у спору због сметања државине може да истакне и ове основне приговоре:

- да је тужба неблаговремена,
- да се тужилац није налазио у последњем стању државине тј. да није држалац (недостатак активне легитимације),
- да није починио акт сметања државине (недостатак пасивне легитимације),
- да је извршио радње које се у тужби приказују као акт сметања, али без намере сметања државине.

Раније смо већ изнели мишљење од каквог је значаја за квалификовање поступања туженог као акта сметања постојање намере за сметање односно свести да се чини самовласна повреда туђе државине. Овome треба додати, да је у правној теорији и судској пракси усвојено становиште да се сметање државине може остварити не само физичким радњама (чињењем или пропуштањем), него и вербалним начином с тим да се ради о таквој озбиљној претњи којом се држалац доводи у стварну опасност. Још треба рећи да тужба због сметања државине претпоставља самовласну (противправну) повреду државине, а радња сметаоца је самовласна ако се врши против воље досадашњег држаоца. Самовласност не постоји ако држалац било изричито, било прећутно дозволи да се изврши односна радња која се у тужби квалификује као акт сметања. Тако се не могу третирали као сметање државине и радње које су засноване на уговорном односу са држаоцем (нпр. закуп) или на законском овлашћењу (нпр. поступање административног односно судског органа на основу управног акта односно судске одлуке, кресање грана туђег дрвета у свом зрачном простору и др.).

II. Дозвољеност мировања у поступку због сметања државине

Према одредби чл. 217. ст. 1. ЗПП у случају мировања поступка наступају исте правне последице као и код прекида поступка са том разликом, што не престају да теку законски (преклузивни) рокови. Одмах можемо констатовати да закон у цитираном пропису не диференцира преклузивне рокове за тужбу одређене посебним прописима од преклузивних рокова, који се односе на предузимање других процесних радњи у току поступка под претњом губитка одређеног процесног права за случај пропуштања. Полазећи од тога могло би се основано закључити, да се одредба чл. 217. ст. 1. ЗПП о даљем несметаном току рокова одређених законом у случају мировања поступка односи у свему и на преклузивне рокове одређене у посебним законским прописима у којима се тужба мора поднети. Даље логичко развијање ове поставке водило би на закључак да се подношењем тужбе у оквиру прописаног преклузивног рока материјалноправног карактера, као што је рок из чл. 77. новог закона, овај рок не конзумира, већ да се зауставља са даном подношења тужбе. Са наступањем мировања поступка наведени рок за тужбу због сметања државине наставио би да тече почев од дана када је био заустављен услед подношења тужбе и истекао би са протеком онолико времена колико је преостало до краја истека рока, уколико пре тога не би био настављен. Овде лежи суштина овог правног проблема, пошто у случају мировања поступка његово настављање може уследити само на предлог једне од странака, али никако пре истека објективног рока од 3 месеца (чл. 217. ст. 2. ЗПП). Предлог за настављање поступка поднет пре истека овог рока суд је дужан по службеној дужности да одбаци као преурањен.

На основу предњег излагања могло би се извести као коначни резиме, да у случају мировања поступка у спору због сметања државине поступак не би могао бити настављен због протеча наведеног рока из чл. 217. ст. 2. ЗПП и суд би имао по службеној дужности да одбаци тужбу због наступања преклузије. У правној теорији постоји и мишљење да суд уместо прихватања наступања мировања поступка у спору због сметања државине треба да донесе решење којим се утврђује да се тужба има сматрати повученом (чл. 217. ст. 3. ЗПП).¹ Тужиоцу би ради избегавања овакве процесне последице остајала само могућност тражења повраћаја у пређашње стање због пропуштања рочишта на којем је наступило мировање поступка, ако сматра да је пропуштање уследило из оправданог разлога, али и уз ризик да са захтевом евентуално буде одбијен. Излаз из овакве процесне ситуације могао би се наћи и у томе, да тужилац уколико постоји могућност поднесе нову тужбу још у оквиру расположивог рока од 30 дана. Тужба због сметања државине је парнична радња везана за преклузивни материјалноправ-

¹ Др Цуља — Др Трива, Коментар ЗПП, стр. 394.

ни рок прописан у чл. 77. закона, па се стога може предузети и за време мировања поступка са истим дејством према суду и противној страни, као да поступак није у фази мировања.

Супротно становиште полази искључиво од одредбе чл. 438. ЗПП по којој ако у погледу парнице због сметања државине не постоје посебне одредбе, примењиваће се остале одредбе Закона о парничном поступку. Следствено томе без даљег имају се применити и одредбе чл. 216. и 217. ЗПП о мировању поступка. Наиме, законом није посебно предвиђено да би тужилац изгубио право на заштиту државине ако не настави поступак у оквиру рока од 30 дана рачунајући од дана када је наступило мировање поступка. То значи да је подношењем тужбе у року из чл. 77. закона исти конзумиран, тако да више не постоји могућност за поновно настављање тока овог рока у смислу чл. 217. ст. 1. ЗПП. Ово правно становиште било је прихваћено у судској пракси још у време важења Закона о парничном поступку из 1956. године, али смо мишљења да је ипак неубедљиво за искључиво односно радикално решење постављеног проблема. Не даје прихватљиво логичко објашњење као одговор на централно питање какав је прави смисао оног другог дела чл. 217. ст. 1. ЗПП „осим што рокови одређени законом не престају тећи”. Без обзира што је тежиште овог проблема претежно у домену правне теорије, а да би се уједно отклонила и свака могућа дилема у судској пракси, његово решење треба тражити у новелирању чл. 438 ЗПП допуном у том смислу, да се у спору због сметања државине не примењују одредбе Закона парничног поступка о мировању поступка. Свакако би се таквом солуцијом отклонио и онај логички несклад који у пракси ствара могућност наступања мировања поступка у односу на законом прокламовано начело о потреби хитног решавања спорова због сметања државине (чл. 440. ЗПП). По закону се тужба мора поднети у року од 30 дана, а такође је идентичан строги рок прописан и за извршење односно понављање поступка (чл. 444. и 445. ЗПП). Одредивање тако строгих законских рокова за предузимање наведених процесних радњи у поступку због сметања државине очигледно није у складу са процесном могућношћу да поступак у парници ове врсте мирује скоро 6 месеци (чл. 217. ст. 3. ЗПП), а поготово када се има у виду и могућност понављања овакве процесне ситуације. У томе такође лежи објективни узрок зашто спорови због сметања државине и поред хитности у решавању неоправдано дуго трају, па чак према подацима из судске статистике и по неколико година.

Питање дејства мировања поступка на преклузивност рока за тужбу због сметања државине из чл. 77. новог закона може се размотрити и са друкчије позиције, а такви случајеви или боље речено покушаји регистровани су и у досадашњој судској пракси. У спору због сметања државине за који закон прописује потребу хитног решавања, као и у свакој другој парници суд своју одајку доноси полазећи од чињеничног стања које постоји у време њеног доношења. Стога се државинска заштита

може тужиоцу пружити само ако се он и у том часу може сматрати држаоцем, а да ли је такав третман тужиоца уопште могућ када је већ једном или чак штавише више пута дошло до наступања мировања поступка. Прецизније речено поставља се питање да ли тужилац услед мировања губи своју евентуалну државину, тако да се у време доношења судске одлуке више не може сматрати за држаоца, а да је тужени заправо тиме истовремено стекао државину односно постао мирни држалац ствари или права. Како мировање поступка наступа у ствари диспозицијом обе парничне странке (чл. 216. ЗПП), а у спору због сметања државине је с обзиром на његов специфични карактер наглашена потреба хитног решавања, то такво понашање тужиоца из којег резултира мировање поступка добија примарни значај, без обзира што у томе постоји и садејство противне странке. Због таквог поступања имало би се узети, да је тужилац дефинитивно изгубио државину и услед тога да је отпао разлог (правни основ) за његову државинску заштиту.

Маколико логички били убедљиви аргументи за изнето становиште о последицама наступања мировања поступка у спору због сметања државине у том поступку се *de lege lata* у судској пракси морају у потпуности примењивати одредбе чл. 216. и 217. ЗПП, јер никакво одступање у закону није предвиђено. Иначе, проблем дозвољености мировања поступка у спору због сметања државине није нов и још увек је актуелан у правној теорији, док се у досадашњој судској пракси само спорадично појављивао.

III. Спор због сметања државине и поступак за уређење међа

Свакодневни примери из судске праксе указују на честу појаву случајева у којима је извршено сметање државине земљишта на незнатној граничној површини, тако да је у већини немогуће утврдити последње стање државине. Код тога се губи из вида и не практикује примена начелног важећег правног правила из пар. 278. предратног ЗВП по коме суд има увек, ако се у било којој парници покаже да се ради само о спору у погледу међа (граница), поступити са тужбом због сметања државине као са предлогом за уређење међа. Зато су ретки примери у судској пракси да судови применом поменутог правила ванпарничног поступка у вези са чл. 19. ЗПП преносе спор због сметања државине на ванпарнични поступак за уређење међа.

Оваквој појави у судској пракси свакако доприноси и чињеница, да су сметање државине и уређење међа сродни институти, јер имају извесну битну сличност у постојању заједничког објективног момента у виду промене последњег стања државине. Разлика је само у томе, што је код сметања државине наведена промена скоро по правилу праћена и субјективним моментом — постојањем воље сметаоца за променом досадашњег стања државине или бар свести да је таква промена реализована. Међутим,

потреба за уређењем међа (граница) може настати и онда када је до поремећаја међа дошло из било којих разлога, а не само услед акта сметања државине. Следило би из овога да парнични поступак увек долази до примене у оним случајевима када чином сметања није извршено поремећење или уништење граница. Само у случају када је међа уништена или тако поремећена да се тешко распознаје, има места спровођењу ванпарничног поступка за уређење међа. Већ је речено да такво стање не мора бити проузроковано сметањем од стране корисника суседног земљишта, већ и услед било какве околности па чак нехотице или случајно.

У вези са приказаним односом спора због сметања државине и ванпарничног поступка за уређење међа намеће се питање да ли суд чини битну повреду одредаба парничног поступка из чл. 354. ст. 1. ЗПП, ако пропусти да применом чл. 19. ЗПП у вези правног правила из пар. 278. бив. ЗВП спор због сметања државине трансформира у ванпарнични поступак за уређење међа у случају када се у суштини ради само о спору у погледу међа. На ово питање без резерве следи негативан одговор, јер пре свега на листи разлога због којих се жалбом може побијати судска одлука у парничном поступку (чл. 353. ЗПП) није предвиђено да се може нападати и само због тога, што је о ствари одлучено у парничном, а не у ванпарничном поступку. Питање односа парничног и ванпарничног поступка није питање стварне надлежности у оном смислу како је то било регулисано прописима бив. југ. грађанског парничног поступка. Стога другостепени суд поводом жалбе не би могао укинути првостепену одлуку полазећи само од тога, да решавање ствари спада у ванпарнични поступак. Ово је становиште у складу са чл. 19. ЗПП и начелном одредбом из чл. 2 ЗПП по којој суд не може одбити да одлучује о захтеву за који је стварно надлежан. Значи ако је о самом захтеву спора одлучено правилном применом материјалног права не би било оправдано да се таква у суштини законита одлука укида поводом жалбе само зато, што је донета у парничном уместо у ванпарничном поступку. Наравно тиме се не оправдава пракса пропуштања примене чл. 19. ЗПП у вези са правним правилом из пар. 278 бив. ЗВП у парници због сметања државине када је само у питању спор око међа. Толерисање такве праксе очигледно иде на уштрб интереса странака, с обзиром да питање граница у спору због сметања државине најчешће остаје нерешено.

IV. Спор због сметања државине и петиторна парница о праву на државину

У случају да истовремено са спором због сметања државине између истих странака тече и петиторна парница о праву на државину може настати и таква процесна ситуација, да петиторна парница буде завршена правоснажном пресудом пре државинског спора. Ако је правоснажном пресудом у петиторној пар-

ници утврђено право тужиоца на државину који је у спору због сметања државине фунгирао као тужени, с обзиром на ту новонасталу процесну ситуацију поставља се питање даљег постојања односно тока спора због сметања државине, те како суд треба да поступи у тој ситуацији. Без сумње је тиме спор због сметања државине постао беспредметан, пошто је отпала кауза за његово даље вођење, али смо при томе мишљења да суд није дужан по службеној дужности да пази на наступање наведене процесне ситуације, већ само по приговору туженог. Овај петиторни приговор тужени успешно може истаћи без обзира на забрану изношења такве врсте приговора (чл. 441. ст. 1. ЗПП) позивајући се на познати правни принцип *petitorium absorbet possessorium*. Усвајањем тог основног тужениковог приговора суд ће донети мериторну одлуку о одбијању тужбе због сметања државине везујући је за постојећу правоснажну пресуду у петиторној парници о признању тужиочевог права на државину.

У склопу разматрања приказане процесне ситуације поставља се у ширем контексту и начелно питање првенствено од значаја за судску праксу, да ли је могуће трансформирање спора због сметања државине као државинске у петиторну парницу услед преиначења тужбе. Овде треба поново нагласити, да је тужба због сметања државине увек кондемпнаторног карактера чији захтев треба да је управљен 1. на осуду туженог за успостављање ранијег државинског стања и 2. на изрицање забране будућег сметања државине. Стога неки утврђујући део као садржина тужбеног захтева није потребан, јер и иначе ако би постојале претпоставке за деклараторну тужбу она се не би могла решавати у посебном поступку сумарне репозиције, него само у редовном поступку. Међутим, није искључена могућност наступања такве процесне ситуације да тужилац у току сумарног поступка преиначи тужбу због сметања државине у петиторни захтев о праву на државину. Таквој диспозицији тужилачке странке ако не постоји противљење туженог не може се ни суд противити (чл. 2. ЗПП), па би у том случају престао да постоји спор због сметања државине и постојала би само петиторна парница о тужиачевом праву на државину. Уколико би се тужени успротивио таквом преиначењу тужбе држимо, да би суд само изузетно могао дозволити преиначење тужбе кад оцењујући све околности случаја нађе да је то целисходно за дефинитивно решење односа међу странкама, а да не постоји опасност да би се тиме поступак знатно отежао или одуговлачио.

Тужени за разлику од тужиоца у оквиру спора због сметања државине никако не би могао остварити своје право на државину (чл. 441. ст. 1. ЗПП). У случају да тужени у току државинског спора поднесе такву петиторну тужбу, па било да се иста третира и као противтужба, суд уопште не би могао одредити спајање ових парница ради заједничког расправљања применом чл. 313. ЗПП, без обзира да ли би се тиме убрзало

расправљање или смањили парнични трошкови (чл. 313. ст. 1. ЗПП). Спајање спора због сметања државине са петиторном парницом неминовно би довело до тога да се у спору због сметања државине расправља и о праву на државину тј. о суштини петиторног захтева, а управо је баш то недопустиво имајући у виду сврху која треба да се оствари спором због сметања државине. Сем тога за спор због сметања државине прописан је законом специјални сумарни поступак у којем је за туженог искључена могућност истицања петиторних приговора и већ из тог разлога није могуће спајање поступка.

V. Одређивање привремених мера у спору због сметања државине

Да би поступак у спору због сметања државине био што ефикаснији законом је предвиђена могућност одређивања привремених мера које се примењују у извршном поступку ради отклањања хитне опасности противправног оштећења, спречавања насиља или отклањања ненакнадиве штете (чл. 442. ЗПП). У току поступка суд може изрећи привремене мере и по службеној дужности без претходног саслушања противне странке, ако у условима конкретног случаја постоји потреба за њихово хитно одређивање. Решење којим се одређује привремена мера није дозвољено побијати посебном жалбом, већ само у жалби против коначне одлуке (решења) о главном захтеву (чл. 378. ст. 2. ЗПП). Стога изјављивање овакве несамосталне жалбе нема за последицу суспензивно дејство, па се решење о изрицању привремене мере против којег је уложена жалба може одмах извршити (чл. 379. ст. 2. ЗПП).

По питању одређивања привремених мера у спору због сметања државине у судској пракси се појавио проблем, јер полазећи од законског текста чл. 442. ЗПП суд само одређује врсте привремених мера које се примењују у извршном поступку, али није прописана и процедура за њихово одређивање тј. да ли се и у том погледу примењују правила Закона о извршном поступку (ЗИП). Услед тога је настала дилема да ли привремена мера издата у поступку спора због сметања државине представља или не парничну радњу. Ако је у питању парнична радња, онда је суд не би могао одредити за време мировања поступка с обзиром да у тој процесној ситуацији суд не може предузимати никакве радње у поступку (чл. 217. ст. 1. у вези чл. 214. ст. 2. и 3. ЗПП). Колико је ово спорно питање важно најбоље показује чињеница, да су у судској пракси регистрована два сасвим опречна става. Први је став заснован на мишљењу да се захтев за одређивање привремене мере у току парнице сматра парничном радњом, јер да има значај споредног захтева. По другом ставу одређивање привремене мере је радња која по свом правном карактеру спада у материју извршног поступка. То значи да суд код одлучивања о захтеву странке

за одређивање привремене мере или када то чини по службеној дужности (чл. 278, 312, 435, 442. ЗПП) не предузима радњу у парничном поступку, већ заправо радњу која има карактер извршне радње. Сасвим разумљиво овај други став је прихваћен и доминантан у судској пракси, јер се заиста у суштини ради о одређивању обезбеђења применом одговарајућих одредаба Закона о извршном поступку (ЗИП). Према томе, суд може одредити привремену меру и за време мировања поступка у спору због сметања државине, а поготово имајући у виду сврху која се њоме жели постићи у овом сумарном поступку.

VI. Одлука у спору због сметања државине и начин њеног извршења

Главну одлуку у спору због сметања државине суд не доноси у облику пресуде, већ решења којим се уређује заштита према последњем фактичком стању државине и насталом сметању (чл. 78. ст. 1. закона). Како је захтев у тужби због сметања државине увек по свом карактеру кондемпнаторан, то је и решење којим се усваја такав захтев такође кондемпнаторно. Његовом изреком се одређује туженом забрана даљег узнемиравања државине под претњом новчане казне односно враћање одузете државине и успостављање ранијег државинског стања. Радња која се у том циљу налаже туженом може да се састоји у чињењу (нпр. враћање ствари, уклањање постављене заграде, одношење остављене амбалаже и др.) или нечињењу (трпљењу односно пропуштању туженог као нпр. да дозволи тужиоцу прелажење преко земљишта или приступ до непокретности). С тим у вези запажено је у судској пракси да се често у изреци тог главног (коначног) решења штити „последња” и „мирна” државина, а такву врсту државине и нови закон не познаје, па би ове по инерцији заостале термине неизоставно требало изоставити из употребе у судској пракси. Шта више запажено је да се понекад користи и термин „катастарска државина”, иако и таква врста државине по закону не постоји, без обзира што се у катастру води евиденција о непокретностима и њиховим држаоцима односно корисницима. Постоји само државина као фактичка економска власт на ствари, а судском одлуком се штити свака државина, осим релативно манљива (неистинита) државина (чл. 78. ст. 2. закона).

Из предњег излагања произилази, да уношење премисе утврђења о почињеном сметању (да је тужилац био у државини ствари и да је тужени извршио сметање) у изреку решења није потребно, а уколико се то уради тиме се спор због сметања државине не претвара у парницу ради утврђења. Таква премиса као искључиво декларативни елемент у суштини и не спада у изреку решења, него у његово образложење. Доследно томе у случају када туженом није могуће одредити забрану будућег узнемиравања државине односно враћање одузете државине и успостављање ранијег државинског стања суд би тужбу морао

одбити, пошто се решење у спору због сметања државине не може свести само на утврђење чињенице да је тужени починио сметање.

Кондемпнацију о забрани даљег узнемиравања државине суд одређује туженом под претњом новчане казне, што је од изузетног значаја за случај поновљеног сметања државине. Када је тужени враћањем одузете ствари успоставио раније стање државине пре закључења главне расправе суд би тужбени захтев за изрицање забране будућег узнемиравања имао одбити, ако пре тога није повучен. Међутим, одбијање захтева за одређивање наведене забране у случају када је усвојен тужбени захтев за враћање одузете државине, може тужиоца (ранијег држаоца) довести у ситуацију да буде изложен шиканозном поступању од стране туженог путем поновљеног сметања државине. Морао би против њега да покрене нови спор због сметања државине, уместо што би тражио извршење решења да је усвојен његов тужбени захтев и у делу за изрицање забране даљег сметања државине постављен у претходном спору.²

Враћање државине одузете сметањем и тиме успостављено раније државинско стање не мора увек бити и дефинитивно. И поред тога што је тужени поступајући по решењу суда извршио наложену му обавезу враћања тужиоцу одузете државине, он може покренути петиторну парницу о праву на државину ако сматра да му иста припада по основу права својине, уговорног односа са противном странком или по неком другом правном основу. То значи, да правоснажно решење којим је усвојен тужбени захтев у спору због сметања државине не представља процесну сметњу за вођење парнице о праву на државину у редовном парничном поступку, јер се тим решењем једино уређује фактичко стање државине. Јасно то следи из чл. 81. новог закона, па је у вези с тим са његовим ступањем на снагу престала важност одредбе чл. 443. ст. 1. ЗПП којом је до тада био дефинисан процесни значај наведеног главног решења у спору због сметања државине (чл. 89).

Својевремено после ступања на снагу Закона о парничном поступку из 1956. године било је доста дуго дискутабилно и спорно питање о могућности доношења решења због изостанка у спору због сметања државине, а сада нема више никакве дилеме да је доношење таквог решења могуће, ако су испуњени услови из чл. 332. ЗПП. Заузето је правно становиште да решење којим се коначно одлучује у спору због сметања државине није обично процесно решење, пошто се њиме мериторно одлучује о тужбеном захтеву у таквој државинској парници. Такође је могуће доношење решења на основу признања (чл. 331. ЗПП),

² Постоји мишљење у теорији процесног права да захтев за изрицање забране будућег сметања државине треба усвојити и онда када тужени добровољно успостави раније државинско стање у току спора како би се спречила опасност од доцнијег шиканозног поступања туженог. Више о томе: Др Боровоје Познић, Грађанско процесно право, Београд, 1978, стр. 372.

а странке могу закључити и судско поравнање о предмету спора (чл. 321. ЗПП).

Дужину парационог рока у решењу суд одређује зависно од околности случаја, па стога може бити дужи или краћи од рока за жалбу против решења који износи 8 дана, док ревизија није дозвољена. Из важних разлога суд може одредити да жалба не задржава извршење решења (чл. 443. ст. 2—5. ЗПП).

Принудно извршење решења донетог у спору због сметања државине којим је туженом наложено извршење одређене радње, мора се под претњом губитка тог права захтевати у року од 30 дана рачунајући од протекла парационог рока који је решењем туженог одређен за добровољно извршење дотичне радње (чл. 444. ЗПП). Када је суд одлучио да жалба не задржава извршење решења (чл. 443. ст. 4. ЗПП) тај рок за извршење почиње тећи од дана доставе тог решења. Овде је законодавац такође, имајући у виду радикалну разлику која постоји између државинске и петиторне заштите државине, предвидео релативно кратак преклузивни рок за извршење од 30 дана ради принудне реализације државинске заштите. Пропуштање тог строгог законског рока основано асоцира на пресумцију, да више не постоји интерес тужиоца за принудну реализацију своје државинске заштите, или пак да је спорни државински однос међу странкама решен на други начин и да стога то питање за тужиоца више није од значаја. Ово се правило доследно спроводи у судској пракси, па се и у случају одлагања извршења сматра престалим право на принудно успостављање државине, ако овлашћена странка није у року од 30 дана након престанка разлога за одлагање предложила настављање извршног поступка.

VII. Поступак у случају поновљеног сметања државине

Чести су случајеви у пракси да тужени, без обзира што је тужиоцу већ пружена судска државинска заштита, понови већ једном извршено сметање државине у остварењу своје раније манифестоване намере за сметање државине тужиоца која може бити мотивисана почев од упорне малициозности па до заблуде о постојању права на државину. Такође се појављују и случајеви поновљеног сметања државине још док је у току спор због сметања државине. Стога сматрамо за потребно да се у кратким цртама размотри начин поступања суда у обе ове могуће процесне ситуације.

Када је спор због сметања државине у току, а тужени и поред тога изврши радњу коју тужилац квалификује као акт сметања државине, онда тужилац у тој новонасталој процесној ситуацији може реаговати на два начина. Пре свега овлашћен је да своје противљење са таквим понашањем туженог испољи подношењем нове тужбе због сметања државине, без обзира што та туженикова самовласна радња поновљеног сметања по на-

чину извршења може бити идентична са оном због које већ тече спор због сметања државине (нпр. настављање са орањем земљишта или обављање сетве на раније самовласно заузетом земљишту). Мада је таква радња туженог почињена у односу на исту противну странку (тужиоца) сматрамо, да је у тој ново-насталој процесној ситуацији искључена за туженог могућност успешног истицања приговора литиспенденције, а на коју процесну ситуацију суд и иначе пази по службеној дужности (чл. 194. ст. 4. ЗПП).³ Баш та чињеница да је тужеников акт поновљеног сметања државине уследио касније тј после првобитног акта сметања због којег је спор већ у току, представља сама по себи такву суштинску новину чије наступање искључује могућност постојања идентичности захтева о коме већ парница тече. Ово без обзира што постоји истоветност правног основа тужбе, јер то представља само једну компоненту која заједно са адекватним чињеничним основом као другом неопходном компонентом чини садржину посебног и самосталног тужбеног захтева. Зато расправљање о том новом тужбеном захтеву није процесна сметња која би имала за последицу апсолутно битну повреду одредаба парничног поступка из чл. 354. ст. 2. тач. 11. ЗПП.

Услед тога сваки поновљени акт сметања у току спора због сметања државине било да је извршен на исти, сличан или посве различити начин, сматра се посебним догађајем који је усмерен на узнемиравање односно одузимање државине. Тужиоцу зато припада право да у току спора по првобитном захтеву затражи судску заштиту због поновљеног сметања државине доношењем нове тужбе у року од 30 дана (чл. 77. закона) и то независно од чињенице колико пута тужени буде учинио нови акт сметања. При томе треба имати у виду могућност да тужилац са захтевом у првом спору буде одбијен, а други и следећи да успешно оконча, те на тај начин ипак оствари државинску заштиту. Све то даје основ за закључивање, да би прихватање става о могућности литиспенденције у случају поновљеног сметања државине извршеног на истоветан или слични начин директно ишло на уштрб угрожене странке (тужиоца), јер би у напред приказаној реално могућој ситуацији остао лишен државинске заштите.

Искључивањем овлашћења тужиоца у погледу могућности подизања нове тужбе због поновног сметања државине применом института литиспенденције, довело би га практички у стање да може једино поднети предлог за одређивање адекватне привремене мере против туженог, ако за то постоје услови из чл. 442. ЗПП.³ Суд у том смислу може интервенисати и по службеној дужности без саслушања противне странке у случају да оцени постојање потребе за хитно одређивање привремене мере. При томе није од пресудног значаја само понашање туженог,

³ Неки аутори су мишљења да постоји литиспенденција у случају кад је поновљено сметање извршено на исти начин. Тако: Др Борис Визнер, Грађанско право у теорији и пракси, 1962, стр. 208.

већ је довољно и постојање објективне опасности која се везује за околност чије наступање није у узрочној вези са понашањем туженог. Међутим, егзистенција привремене мере у парници није неограничена и самостална у тој мери, да би могла остати на снази и у случају да тужилац изгуби спор због сметања државине. Она је процесно везана за судбину тужбеног захтева у парници у којој је изречена имајући у виду основну сврху која се њоме жели постићи. То је остваривање фактичке заштите тужиоцевог захтева, тј. да се кроз одређено време задржи једно постојеће конкретно стање ради обезбеђења будућег принудног извршења када тужилац исходи потребну извршну исправу. Ако тужилац парницу изгуби, онда ће суд у том случају привремену меру укинати на предлог туженог (чл. 273. ЗИП). У таквој ситуацији тужилац остаје без судске заштите државине и своје право може остваривати само у петиторној парници уз далеко веће трошкове. Сем тога тужилац не само што остаје лишен државине, него и користи које она доноси све до правоснажног окончања те редовне парнице.

У случају да тужилац користећи своје законско овлашћење поднесе нову тужбу због поновљеног сметања државине у току већ постојећег спора, онда је суд, под претпоставком благовремености те нове тужбе, дужан да из разлога целисходности одреди спајање парница ради заједничког расправљања и доношења заједничке одлуке (чл. 313. ст. 1. ЗПП). Свакако од диспозиције тужиоца зависи да ли ће на поновљено сметање државине реаговати подношењем нове тужбе, или ће се послужити другом могућом алтернативом за подношење предлога ради одређивања одговарајуће привремене мере против туженог, уз преузимање ризика да у случају неуспешног окончања спора дефинитивно остане без судске заштите државине.

Сасвим је друкчија ситуација у случају када тужилац добије судску заштиту државине остварену спроведеним извршењем на основу правоснажног решења (извршне исправе) исхођеног у спору због сметања државине, па упркос тога буде поново сметан у тој новоуспостављеној (ранијој) државини од стране истог лица (туженика). Са тим на основу спроведеног извршења насталим стањем у погледу успостављања раније државине, изједначава се у свему и она ситуација у којој је до тога дошло услед добровољног поступања туженог, па овај и поред тога касније изврши поновно сметање државине. — У оба ова у суштини идентична случаја долази у обзир само примена правила извршног поступка, јер Закон о извршном поступку изричито регулише приказану ситуацију и одређује процедуру спровођења извршења ако уследи поновљено сметање државине (чл. 228. ЗИП). По овом пропису потребно је за одређивање извршења због поновног сметања државине да буду испуњени следећи услови:

1. Да постоји извршна исправа донета по тужби због сметања државине на основу које је извршење већ спроведено, или је дужник (извршеник) добровољно испунио своју обавезу,

2. Да постоји предлог за извршење повериоца (тражиоца извршења), који се мора поднети у преклузивном року од 30 дана од дана сазнања за поновно сметање, а најдоцније у року од једне године по поновљеном сметању, дакле у истом преклузивном субјективном односно објективном року прописаном за покретање спора због сметања државине (чл. 77. закона).

У предлогу за извршење неопходно морају посебно бити садржани и образложени наводи о радњи дужника којом је починио поновљено сметање државине. На основу таквог предлога и извршне исправе суд доноси решење о извршењу којим се дужнику (извршенику) налаже враћање ствари повериоцу (тражиоцу извршења) у државину односно решење о изрицању новчане казне дужнику за неизвршење радње коју само он може извршити (незамењива чинидаба).⁴ У том решењу о извршењу суд ће дужнику оставити примерен рок за испуњење одређене обавезе у циљу успостављања државине повериоца нарушене поновним сметањем. Истовремено суд ће дужнику изрећи новчану казну, ако не изврши наложену му обавезу и то у износу прописаном и лимитираном у закону. Повезано с тим треба указати, да суд одлуком о усвајању захтева за заштиту државине одређује туженом и забрану даљег узнемиравања државине под претњом новчане казне (чл. 79. новог закона). Мишљења смо, да износ запређене новчане казне није потребно навести у тој одлуци, пошто се ради само о запређивању туженом могућности примене адекватне мере у извршном поступку у коме суд у искључивој компетенцији изриче износ запређене новчане казне зависно од оцене околности конкретног случаја.

Суд по службеној дужности приступа спровођењу извршења решења о новчаној казни чим истекне рок остављен дужнику за добровољно извршење наложене му обавезе. Истовремено суд доноси ново решење којим одређује дужнику нови рок за испуњење обавезе и уједно изриче нову новчану казну у већем износу од оне изречене у претходном решењу, ако ни у том новом року не изврши обавезу. Не испуни ли дужник наложену обавезу и поред изречених казни суд ће даље поступати на изложени начин све дотле, док укупан збир новчаних казни по појединим решењима не достигне десетороструки износ прве изречене новчане казне (чл. 225. ЗИП). За случај ненаплативости изречене новчане казне према већ заузетом ставу судске праксе иста се не може претварати у казну затвора сходном применом одговарајућих одредаба парничног поступка (чл. 14. ЗИП у вези чл. 110. ст. 3. ЗПП). У противном то би представљало увођење притвора као средства извршења у извршном поступку, које у закону није предвиђено с обзиром да не одговара нашем друштвено-правном систему и као такво је недозвољено.

На идентичан начин суд спроводи извршење и кад се дужник понаша противно обавези трпљења предузимања одређене радње, или да не учини одређену радњу (трпљење или нечињење). На предлог повериоца суд ће посебним решењем наложити

⁴ Види чл. 225, 226 ЗИП.

дужнику полагање јемства за штету, ако поверилац учини вероватним да ће му бити причињена штета у случају да се дужник и даље буде понашао противно својој обавези. Извршење овог решења о полагању јемства суд спроводи само на предлог повериоца (чл. 226. ЗИП).

Понашање дужника противно обавези из извршне исправе може имати за последицу такву стварну промену државинског стања, која више није у складу са повериочевим правом за успостављање ранијег државинског стања. У таквом случају суд ће на предлог повериоца овог овластити да сам, а по потреби уз помоћ службеног лица и евентуалну интервенцију милиције, да успостави пређашње стање државине на дужников трошак и опасност (чл. 227. ЗИП). У погледу трошкова примењују се одредбе о трошковима извршења радње, коју поред дужника може да учини и друго лице (чл. 224. ЗИП — замењива чинидаба).

Пре доношења решења о извршењу у случају поновног сметања државине суд није дужан да претходно саслуша дужника. Ипак се не искључује таква могућност ако суд нађе да је то потребно ради разјашњења појединих релевантних околности, а посебно оних које се тичу правилне квалификације да ли се поновљено сметање у суштини не разликује од радње сметања утврђене у извршној исправи (чл. 26. ЗИП). Без сумње у том погледу ће бити посебних потешкоћа у судској пракси, пошто у закону нису дати никакви оријентациони критерији од којих би се могло поћи при оцењивању да ли се конкретна дужникова радња, која се у предлогу за извршење приказује као поновљено сметање државине, суштински не разликује од ранијег акта сметања поводом којег је повериоцу већ пружена заштита државине.

То је питање од изузетног значаја за судску праксу, јер од његовог правилног решења у сваком конкретном случају зависи одговор да ли уопште има места спровођењу извршења, или пак подношењу нове тужбе због сметања државине. По нашем схватању ипак за основни критериј треба узети саму природу објекта сметања, без обзира што исти мора бити идентичан. Тако на пример ако је заштићени објект стан у друштвеној својини имајући у виду нормативно дефинисање појма стана и станарског права, државина може бити нарушена на изглед сасвим друкчијим новим радњама дужника, али и поред тога оне не могу бити суштински различите од ранијег сметања утврђеног у извршној исправи и то баш с обзиром да је у питању стан као јединствени заштићени објект. Но, сасвим је извесно да ће се поновљено сметање државине сматрати суштински различитим од оног ранијег из извршне исправе, ако је повериоцу пружена државинска заштита ради отклањања узнемиравања државине одређене ствари од стране дужника, а он у случају поновног сметања одузме ту ствар и лиши државине повериоца. У том случају извршење у смислу чл. 228 ЗИП не би било дозвољено, већ би повериоцу преостала само могућност подношења нове тужбе због сметања државине.

Суд о предлогу за извршење због поновног сметања државине одмах и непосредно одлучује доношењем решења, које дужник може побијати приговором у року од 8 дана (чл. 8. ЗИП), сем ако се напада само одлука о трошковима (чл. 48. ЗИП), а из разлога који су егземпларно наведени у чл. 50. ЗИП, тј. из сваког разлога који спречава извршење. Поводом приговора суд зависно од оцене околности конкретног случаја може по пријему одговора на приговор одредити рочиште ради расправљања о приговору, или ће о њему донети решење без одређивања рочишта (чл. 53. ЗИП).

Због специфичности извршне исправе на основу које се спроводи извршење у случају поновног сметања државине (чл. 228. ЗИП) поставља се за судску праксу значајно питање да ли је тиме ограничен број разлога из којих дужник може приговором побијати решење о извршењу. То се пре свега односи на оне међу странкама спорне чињенице настале после закључења главне расправе односно после извршности одлуке или закљученог поравнања на основу којих је престало повериочево потраживање (извршни захтев). Стога приговор дужника може да се темељи на свакој чињеници која има за последицу гашење потраживања као на пример отпуштање дуга, испуњење обавезе, немогућности испуњења итд. У случају спора о таквој чињеници суд директно упућује дужника на парницу ради проглашења да је извршење недопуштено (чл. 54. ЗИП).

Полазећи од оваквог разматрања наведеног питања склони смо прихватању становишта, да је број чињеница на којима може да се заснива поменути дужникова тужба знатно сужен код извршне исправе због сметања државине у односу на друге извршне исправе. Првенствено те чињенице могу да буду постојање накнадног споразума странака о уређењу спорног државинског односа и немогућност извршења, које се као такве и иначе односе на све остале извршне исправе. Може то бити и посебна чињеница када дужник у петиторној парници исходи извршну исправу којом се укида извршна исправа донета у спору због сметања државине (примена познатог правног принципа *petitorium absorbet possessorium*).

Мр Александар Радованов
виши стручни сарадник
Врховног суда Војводине

НАЧЕЛА ДИСПОЗИЦИЈЕ И ОФИЦИЈЕЛНОСТИ У ПОСТУПКУ ПРЕД СУДОМ УДРУЖЕНОГ РАДА

1. ПОЈАМ И ЗНАЧАЈ НАЧЕЛА

Начела диспозиције и официјелности представљају два међусобно контрастна начела.

Начело диспозиције значи да се поступак покреће вољом странака и може да се оконча вољом странака. Суд пружа правну заштиту само на захтев странака. Диспозиција странака је изражена и у току поступка.

Насупрот начелу диспозиције, официјелност значи да се поступак покреће по службеној дужности од стране државног органа, без обзира да ли неки правни субјект тражи то или не. Следствено томе, суд није везан за захтев странака односно учесника. Поступак се не може окончати вољом странака, већ само одлуком суда.

Дакле, по систему диспозиције иницијатива у поступку зависи од воље учесника, а по систему официјелности иницијатива је у рукама суда. Које ће од ова два начела бити владајуће у поступку зависи од више фактора. Основни детерминирајући фактор јесте природа права коме се пружа правна заштита односно природа правног односа који треба да се усклади. Осим тога, треба имати у виду да поступак није сам себи сврха, већ инструмент за заштиту одређених права или правних односа у складу са начелима правног поретка. Правила процедуре се установљавају као нужан инструмент за пружање правне заштите. Процедура не сме бити кочница развоја правних односа чијим се субјектима пружа правна заштита. Према томе, начело диспозиције или начело официјелности биће примењено у зависности од тога какав се значај придаје појединим процесним радњама. А ово је условљено природом тј. карактером права односно правних односа који се штите и усклађују.

2. САДРЖИНА И ФУНКЦИЈА НАЧЕЛА

Начела диспозиције и официјелности нећемо срести нигде у чистом облику. Она се нужно међусобно преплићу. Анализу ових начела вршићемо по секторима поступка. Тада ћемо добити јаснију слику о дејству и интензитету начела диспозиције односно официјелности у поступку пред судовима удруженог рада. У мери у којој је то неопходно потребно за разумевање материје вршићемо упоређивање са парничним поступком. Ти сектори би били следећи: а) покретање поступка; б) остваривање активних тока поступка и развој процесних стадијума; в) располагање предметом спора; г) формирање процесне грађе и д) окончање поступка.

а) Покретање поступка

Начело диспозиције је заступљено у поступку пред судом удруженог рада када је у питању фаза покретања поступка. Наиме, ЗСЈР изричито прописује да се поступак пред судом удруженог рада покрене предлогом учесника.¹ Суд удруженог рада не може покренути поступак по свом опредељењу; нема поступка без предлога. То је у пуној сагласности са правом самоуправљања самоуправних субјеката односно са потребом уређивања односа и решавања разних конфликта првенствено самоуправним путем. До интервенције суда мора доћи само онда када нема потребне сагласности између самоуправних субјеката о начину решења конфликта. Према томе, воља самоуправних субјеката је примарна у вези са покретањем поступка.

Поред учесника (које у ширем смислу можемо упоредити са странкама у парничном поступку) поступак пред судом удруженог рада могу покренути: 1° друштвено-политичка заједница; 2° друштвени правобранилац самоуправљања у оквиру својих овлашћења и 3° статутом синдиката овлашћена синдикална организација. Ти органи односно организације могу покренути поступак када је у питању заштита друштвене својине и самоуправних права радних људи. То значи, да они могу покренути поступак када је то оправдано са опште-друштвеног аспекта; када у конкретном случају оцене да покретање поступка оправдава повреда друштвеног интереса. Они нису дужни да у сваком случају покрену поступак код суда удруженог рада као што је то на пример дужан учинити јавни тужилац када је реч о кривичним делима за која се гоне по службеној дужности.² Ово указује да процесно правни положај ових учесника (друштвено-политичка заједница, друштвени правобранилац самоуправљања и основна организација синдиката) је у бити исти као и оста-

¹ Види чл. 6. ЗСЈР-а.

² Види В. Рајовић, Судови удруженог рада, Београд, 1975, стр. 100.

лих учесника — сви они имају једнак положај у поступку пред судом удруженог рада. Покретање поступка од стране ових процесних субјеката не значи да се поступак пред судом удруженог рада покреће *ex officio*. Њихов положај у поступку се може изједначити *mutatis mutandis* са положајем јавног тужиоца или јавног правобраниоца у парничном поступку када заступају општедруштвене интересе.

Суд удруженог рада по правилу није везан захтевом учесника, за разлику од парничног поступка где суд расправља и одлучује у оквиру постављеног тужбеног захтева. Оваква законска регулатива указује да је начело диспозиције уже у поступку пред судом удруженог рада. То произилази из чињенице да је суд удруженог рада овлашћен да проширује предмет поступка, јер учесник није дужан да постави опредељен захтев, нити је суд дужан, у начелу, да се држи граница постављеног захтева. Међутим, без обзира на ове констатације које несумњиво дају нешто друкчији значај и садржину начелу диспозиције у поступку пред судом удруженог рада, ипак, оригинерно покретање поступка је увек право учесника, а не суда. Стога можемо тврдити да је у сфери покретања поступка начело диспозиције владајуће у поступку пред судом удруженог рада.

б) Остваривање активног тока поступка и развој процесних стадијума

Од покретања поступка па до његовог довршетка можемо разликовати више стадијума. У оквиру сваког појединог стадијума одвија се низ процесних радњи које све укупно чине тај стадијум. Најшире узето разликујемо следеће стадијуме: 1^о првостепени поступак; 2^о другостепени поступак и 3^о поступак по ванредним правним дековима.

Након покретања поступка предлогом, суд удруженог рада води даље поступак по службеној дужности. Ово се односи како на првостепени поступак тако и на другостепени поступак. Нарочито, с обзиром на одредбу члана 37. ЗСУР-а о праву другостепеног суда да испитује првостепену одлуку у целини. Дакле, може се констатовати да је овде изразито официјелно поступање суда.

Начело официјелности егзистира и делује у ослонцу на правило о судском кретању поступка, које правило је усвојено у нашем процесном систему. Наиме, када би се у поступку начело диспозиције спровело до његових крајњих консеквенци, суд би требао да предузима поједине процесне радње само кад то учесници од њега захтевају. Међутим, овакав став (који је присутан на пример у француском процесном праву) је неприхватљив за наш поступак, јер поступак који почива на овом принципу је веома скуп и спор, тако да угрожава правну сигурност. Судији су ту „везане руке” и он представља више пасивног посматрача него активног субјекта. Такав став почива на индивидуалистичком концепту поступка (парнице).

У нашем поступку од покретања па до завршетка очекује се активна улога суда. Суд *ex officio* води даље поступак у циљу његовог довршетка. Стога је начело официјелности овде изражено и огледа се у томе што суд по службеној дужности одређује рочишта; рочиште се може одложити само одлуком суда; судија одређује рокове уколико нису законом одређени; само суд може продужити рок (уколико се ради о судском року тј. уколико је продужење законом дозвољено); суд одређује доставу предлога; ако се расправа не може завршити на једном рочишту него мора да се одложи, суд ће одредити ново рочиште; председник већа управља расправом; суд решава да се расправа закључи када сматра да је ствар сазрела за одлучивање; једном закључену расправу суд може поново отворити кад нађе да има још околности које треба да се извиде или какав доказ да се претресе. Све ове радње суда јесу несумњиво израз начела официјелности. У поступку пред судом удруженог рада нема мировања поступка, као еклатантног примера страначке диспозиције у парничном поступку.

Када се пореде судски поступци у разним историјским периодима и када се посматрају поједина процесна права једног одређеног периода, запажа се да најодсечнију разлику између њих представља баш мера судијских овлашћења у кретању поступка и у утврђивању стања ствари као базе за доношење одлуке. У одређивању улоге судије и његовом положају у поступку, у обиму делатности коју он развија по сопственој иницијативи, долази до изражаја принципијелно становиште законодавца у схватању приватног интереса странака с једне стране и општедруштвеног јавног интереса, оног и онаквог, какав одговара датом друштвеном и државном уређењу с друге стране.

Нашем друштвеном уређењу одговара судско руковођење поступком, јер се с њиме уводи рационалније, целисходније и стручније руковођење поступком.

Што се тиче прелаза из једног стадијума у други овде је начело диспозиције више изражено. Наиме, правило је да жалбу или ванредни правни лек улаже учесник. Од воље учесника зависи да ли ће се спор продужити и на другостепени поступак или ће се окончати правоснажношћу првостепене одлуке. Исто тако од воље учесника зависи да ли ће уложити ванредни правни лек или неће. Но, има одређених специфичности. Тако на пример друштвени правобранилац самоуправљања може да уложи жалбу, а такође и ванредни правни лек-предлог за понављање поступка, иако није учествовао у првостепеном поступку, када је у питању заштита друштвене својине и самоуправних права. Но ово битно не мења на ствари, када је у питању разматрање примене правила из начела диспозиције, јер друштвени правобранилац самоуправљања, као што смо већ констатовали, има положај учесника у поступку, те се његов положај суштински не разликује од положаја осталих учесника.

в) Располагање предметом спора

У поступку пред судом удруженог рада учесник који покрене поступак може да се ограничи само на то да тражи правну заштиту. Одређивање садржаја правне заштите тј. постављање процесно правног захтева није процесна претпоставка допуштености суђења (као у парничном поступку). Предлагач може одредити садржину правне заштите коју тражи било у предлогу, било у току поступка накнадно. Међутим, ни онда није суд везан тим захтевом осим ако то закон не одређује.

Правило да предлагач не мора одредити садржај процесно правне заштите коју тражи, и ако то учини, да суд тим није везан, осим у закону одређеним случајевима, показује да је положај суда и учесника у поступку „процесно либералнији”. С једне стране, у односу на суд то значи појачање официјелности, а с друге стране у односу према учесницима појачање њихове диспозиције. Наиме, суд овде може да одлучи и мимо и преко постављеног захтева и у томе се изражава интензивније дејство официјелне максиме. С друге стране, у чињеници да предлагач — учесник није дужан да постави захтев и да може у току поступка већ постављени захтев да преиначи, без пристанка другог учесника, видимо појачање његове диспозиције.

Већ смо рекли, да суд удруженог рада није везан у одлучивању за захтеве учесника у поступку. Стилизација законског текста јасно показује да постављени захтев учесника има одређени процесно правни значај. Израз „суд није везан” не значи да је суд слободан у одређивању правне заштите. Тек ако захтев не одговара праву или ако тражена заштита није довољна односно не штити равномерно права свих учесника, суд би могао да одреди другу заштиту. То значи да суд треба да пружи тражену заштиту, и ако од тога одступа, има да да разлоге зашто је тако поступио. Према томе, израз „није везан” не би требало тако тумачити да суд по сопственој процени одређује заштиту не водећи рачуна о захтеву предлагача. Напротив, првенствено треба расправити да ли је захтев основан и прихватљив са становишта свих учесника и општих интереса, па тек онда одредити да ли се тражена заштита досуђује или се делом односно сасвим одређује друга заштита. Непостојање дужности предлагача да у предлогу одреди садржину правне заштите коју тражи истовремено значи да се евентуално одређена заштита може преиначити и да се на други начин може диспонирати у поступку. На први поглед сужена диспозиција учесника је „секторски” ипак шира него што је имају странке у парничном поступку. Тачније, сфера диспозиције уоквирена официјелном активностима суда омогућује разноврснији и бројнији дијапазон процесних радњи које не могу спречити суд или други учесници.³ Таково тумачење одредбе члана 32. став 1. ЗСЦР-а је у скла-

³ Види у том смислу Б. Старовић, Научно истраживачки пројекат, Усавршавање правосудне функције у СФРЈ, Н. Сад, 1982, стр. 94.

ду са следећим ставом члана 32. ЗСУР-а: „... суд неће уважити располагања учесника у поступку која су у супротности са принудним прописима или са правилима морала социјалистичког самоуправног друштва или којима се повређују самоуправни права трећих лица...”. Учесници су дакле, слободни да диспонирају својим правима у поступку уз поменуте резерве у оквиру којих делује официјелна максима (то прописује и чл. 29. ЗСУР-а).

Када разматрамо питање дејства начела официјелности и диспозиције у сектору располагања предметом спора нужно морамо одредити предмет спора и карактер спорних права и правних односа који се решавају пред судом удруженог рада.

У теорији грађанског процесног права је прихваћен став да је предмет спора у парничном поступку тужбени захтев; о њему се расправља и суди. Тужбени захтев представља окосницу — граничник који опредељује границе расправљања и одлучивања.

Међутим, у поступку пред судом удруженог рада на ово питање је много теже одговорити. Наиме, поставља се питање у којим границама се могу кретати учесници и суд приликом расправљања и одлучивања у конкретном спору. Овде нема објективних услова да се примени правило о забрани *ultra vel extra petitum*. Међутим, границе морају бити одређене пошто се не може дозволити ескалација ни суду ни учесницима. Зато треба одредити други граничник којим би се определио предмет поступка и одлучивања. Изгледа да је најприхватљивије решење да граничник у поступку пред судом удруженог рада буде спорни самоуправни однос, мада овакав став може у пракси да изазове доста тешкоћа јер није сасвим прецизно дефинисан.

Спорни самоуправни однос је несагласност или неједнак став самоуправних субјеката о томе да ли је понашање једног од њих у складу са правом. Ако се спор не отклони на други начин онда субјекти могу покренути поступак пред судом удруженог рада те тражити да суд утврди повреду права и одреди адекватну санкцију да би се она елиминисала. Иако се и овде ванпроцесни спор трансформише у процесно-правни спор (као и у парничном поступку), метод разрешавања конфликтне ситуације се не остварује кроз успостављање парнице — не ради се о парничном поступку. Мада додирне тачке постоје, па и блискост у неким ситуацијама (на пример када је повређено појединачно самоуправно право радника), разлике су толико знатне и значајне, нарочито у односу на субјекте, предмет спора и процедуру одлучивања, да не може бити речи о парничном поступку. Ту је други метод успостављања ради отклањања наведених конфликтних ситуација. У недостатку специјалног назива може да се означи само оним што јесте — поступак пред судовима удруженог рада. Својеврстан метод решавања спорних ситуација изражава се првенствено у овлашћењу суда да одреди санкцију која највише одговара, независно од тражења учесника (примена начела официјелности). Последица тога је да

ни сами учесници нису дужни да одреде садржину правне заштите коју траже, или ако то учине нису обавезни да при томе остану.

Став да је предмет поступка пред судом удруженог рада тврдња да је повређено или угрожено право из самоуправног односа и оспоравање тога, по реминисценцији доводи до тога да тај судски поступак спада у „спорни поступак“ и да се о том поступку има резоновати као и о парничном поступку. Одредивање предмета поступка као спора о самоуправном праву не може имати значај као што би то било када би се рекло да је предмет парничног поступка субјективно грађанско право, а не тужбени захтев. Елеменат „спор о самоуправном праву“ нема такво значење као тужбени захтев у парничном поступку. С обзиром на субјекте, на предмет судског поступка и до сада формулисана правила процеса, поступак пред судом удруженог рада нема карактер типичног спорног поступка — парнице. Наиме, конфронтације и супротности својствени парничарима у овом поступку нема, иако има спора о самоуправном праву, јер без спора нема ни поступка пред судом удруженог рада.⁴

Полазећи од факта да у свакој процедури треба одредити граничник који предодређује одређену дисциплину ради остваривања постављеног циља, може се закључити да је у поступку пред судом удруженог рада то спор о самоуправном односу. Сигурно, снага тог елемента не може бити као што је то тужбени захтев у парничном поступку, али је ипак погодан да се прихвати као централна тачка — граничник и да упливише на физиономију поступка и појединих института у поступку.

Спорни самоуправни однос може да буде различит по свом карактеру. Стога спорове пред судом удруженог рада можемо поделити у две основне групе: 1° спорови из друштвено-економских и других самоуправних односа (осим спорова под 2°); 2° спорови о појединачним самоуправним правима радника из међусобних односа у удруженом раду (превасходно радни спорови). Да би одредили појам спора из друштвено-економских односа и других самоуправних односа морамо имати у виду уставне одредбе које опредељују ову врсту спорова као и одредбе савезног, републичког и покрајинског закона о судовима удруженог рада којима су наведене поједине врсте спорова. У оквиру ове категорије спорова може се разликовати неколико врста:

(1) Прву врсту чине спорови у вези статусних питања организација удруженог рада. У ове спорове спадају спорови о постојању услова за организовање ООУР и радних заједница и други спорови о организовању и издвајању ООУР, о спајању, припајању и подели ООУР, или о другим променама и организовању ООУР-а и радних заједница (ови спорови наведени су егземплифкативно у члану 18. ст. 2. ЗСУР-а по тачкама 1, 3, 4, 5, 23. и 28).

⁴ У том смислу се изјаснила и судска пракса; види одлуку Суда удруженог рада Словеније број Сп. 962/78 од 24. 01. 1979. — објављена у часопису „Судска пракса“ бр. 3/82.

(2) Другу врсту чине спорови о распореду средстава, права и обавеза у случају конституисања радне организације, организовања нових ООУР-а и поделе, спајања или припајања радне организације (чл. 18. ст. 2. тач. 9. ЗСУР-а).

(3) Трећу врсту чине спорови у вези заштите друштвене својине. Овде мислимо на заштиту друштвене својине која се састоји у спречавању и отклањању приватизације, групног присвајања, несамоуправног и друштвено нецелисходног располагања и коришћења друштвених средстава супротно правима, обавезама и одговорностима утврђеним уставом, законима и самоуправним општим актима (то значи у једном ширем смислу од онога који је дат у чл. 18. ст. 2. тач. 30, 31. и 32. ЗСУР-а).

(4) Четврту врсту чине спорови у вези доховодних односа — на пример спорови о праву на учешће у заједнички оствареном доходу удруживањем рада и средстава више организација удруженог рада.

(5) Пету врсту чине спорови о сагласности самоуправних општих аката са самоуправним општим актима са којима морају бити у сагласности. У овим споровима суд удруженог рада испуњава једну значајну функцију обезбеђивања међусобне усклађености самоуправних општих аката у систему самоуправног уређивања односа у ООУР-има, слично како то чини уставни суд, када самоуправни општи акт није у складу са уставом или је у супротности са законом (чл. 18. ст. 2. тач. 26. ЗСУР-а).

(6) Шесту врсту чине спорови у којима суд удруженог рада у изреци своје одлуке уређује односе о којима између учесника није постигнута сагласност, ако је предмет спора законом таксативно набројано закључење уговора или самоуправног споразума (чл. 34. ст. 1. тач. 1, 2, 3, ЗСУР-а). Судска одлука којом се уређују наведени односи замењује односно допуњује самоуправни споразум или други самоуправни општи акт, а ако то није у складу са уставом или законом може се пред надлежним судом покренути поступак за оцену њене уставности односно законитости.

Што се тиче спорова о појединачним самоуправним правима радника из међусобних односа у удруженом раду — они су дефинисани у члану 19. ЗСУР-а и одговарајућим члановима републичких и покрајинских закона о судовима удруженог рада. То су примера ради: спорови о стицању и престанку својства радника у удруженом раду, распоређивању радника, утврђивање права, обавеза и одговорности радника, одговорност за вршење радних обавеза, накнада штете у удруженом раду, одговарајући стамбени спорови и друго.

Ово разликовање и разграничење ове две врсте спорова није само од теоријског значаја већ има и практичан значај. Очигледно је да су спорови из друштвено-економских и других самоуправних односа разноврсни и сложени. Истина, они у садашњој пракси суда удруженог рада нису бројни, али према статистичким подацима из године у годину њихов број се повећава. С друге стране, они су веома значајни јер задиру у срж

друштвено-економских односа нашег друштвеног система. Правила грађанског судског поступка не могу се применити на ове спорове јер природа спора о коме суд у оваквим случајевима одлучује је таква да они немају сличности са оним што као спорни однос постоји у парничном поступку. Стога у овим споровима начело официјелности доминира за разлику од спорова о појединачним самоуправним правима радника у удруженом раду где је доминантно начело диспозиције. Официјелност се огледа и у томе што суд удруженог рада након подношења предлога за покретање поступка може у сваком случају без посебног предлога да одреди једну или више привремених мера које сматра потребним да би се спречио или уклонио самовољан поступак којим се теже нарушава самоуправно право радних људи или друштвена својина (чл. 30. ст. 1. ЗСУР-а).⁵

Имајући у виду до сада изнету материју и аргументе за једно или друго начело можемо заузети став да оба начела (диспозиција и официјелност) у поступку пред судовима удруженог рада егзистирају тако што се међусобно ограничавају и допуњују. Начело официјелности долази више до изражаја у ситуацијама када се ради о друштвено-економским и другим самоуправним односима у којима располагање учесника није дозвољено односно када се не ради само о правима него и о дужностима самоуправних субјеката. Те дужности повезане са правима чине основ за разликовање права које произилазе из самоуправљања од субјективних грађанских права. Дужности које произилазе из одредаба устава и ЗУР-а битно условљавају разликовање самоуправних односа од грађанско-правних односа посебно имовинско правних односа. Субјективна грађанска права првенствено су диспозитивне природе. Титулари субјективних грађанских права њих остварују по својој оцени и на начин за који они набу да је сходан, наравно у оквиру граница објективног правног поретка. Зато је ту доминантно начело диспозиције. Такве самоуправне могућности за вршење права имају и носиоци самоуправних права, само што су те могућности више ограничене; не само забраном злоупотребе субјективних права него и дужношћу обављања самоуправних права, код појединих самоуправних права још и посебним одредбама о начину обављања тих права. Зато у овој сфери начело официјелности постаје доминантно. Насупрот томе, када нису у питању спорови из друштвено-економских и других самоуправних односа, него појединачна права радника везана за међусобне односе у удруженом раду; исто тако када су у питању захтеви имовинско-правне природе пред судом удруженог рада — тада доминира начело диспозиције. Неки аутори сматрају када је у питању на-

⁵ „Суд удруженог рада може, након подношења приједлога, не чекајући одговор протупредлагатеља, по службеној дужности одредити привремену меру” — Решење Суда удруженог рада Хрватске, бр. Сж. 221/78. од 9. свибња 1978.

плата штете треба правити разлику између накнаде нематеријалне штете и накнаде материјалне штете.⁶ У случају накнаде нематеријалне штете суд би био везан захтевом учесника — предлагача, а у случају накнаде материјалне штете суд не би био везан захтевом учесника (када се ради о телесној повреди или нарушењу здравља на раду или у вези са радом). Сматрамо да ово разликовање нема упоришта у законским текстовима. У оба случаја треба да се примењује начело диспозиције. Радник и са захтевом за накнаду неимовинске штете и са захтевом за накнаду имовинске штете располаже по свом нахођењу те стога нема потребе за увођење официјелне максиме. Поставља се питање због чега би суд удруженог рада штитио радника више од њега самог када је реално и логично очекивати да ће сам радник најинтензивније штитити своје право.⁷

Поставља се питање да ли у обрнутој ситуацији када ООУР има захтев према раднику за накнаду штете (из чл. 205. и 206. ЗУР-а) коју је њој радник проузроковао на раду или у вези са радом треба применити официјелну или диспозициону максимум? Сматрамо да у одговору на ово питање треба поћи од карактера спорног односа. Ако се ради о чисто имовинском потраживању, суд треба да поступа у оквиру постављеног захтева — дакле по начелу диспозиције, јер се ради о облигационом односу; о накнади штете. Сматрамо да ОУР може сам да процени и заштити своје интересе те не видимо оправдања да суд удруженог рада поред органа управљања, органа самоуправне радничке контроле, друштвеног правобраниоца самоуправљања мора применом правила из начела официјелности да штити радну организацију или ОУР од њихових радника. Истина, могуће су можда злоупотребе, али њих треба сузбијати и санкционисати на други начин. Могућности за то постоје, само их треба користити.

Поједини аутори истичу да када се ради о накнади штете или новчаном потраживању (пошто је у питању диспозитивно право радника — појединца) примењује се начело диспозиције.⁸ Радник може тражити исплату погрешно обрачунатог личног дохотка или накнаду неимовинске штете, али је и не мора тражити, а односи међу радницима и самоуправни односи ради тога неће трпети. Ту је основ у диспозитивном праву радника и због тога треба применити правила из начела диспозиције у поступку решавања таквог спора. Све доде се у потпуности слажемо са аутором. Међутим, аутор даље поставља питање: да ли се може и треба применити начело официјелности и у којој мери у овим споровима? У одговору на ово питање износи став да на-

⁶ Види Н. Богићевић—Половина, Вођење поступка по службеној дужности пред судовима удруженог рада, „Судска пракса”, бр. 7/81.

⁷ Нацрт новог Савезног закона о судовима удруженог рада предвиђа у чл. 80. да када се ради о новчаном потраживању радника, предлог којим се покреће поступак мора да садржи одређен захтев, а суд може донети одлуку само у оквиру постављеног захтева.

⁸ З. Момчиловић, Нека начела поступка пред судовима удруженог рада, „Судска пракса”, бр. 3/82.

чело официјелности треба применити у складу са одредбом чл. 6. и 23. ЗСУР, али само до утврђивања правног основа спорног односа за реализацију свих захтева који би могли произићи из неког спорног односа без утврђивања висине потраживања (ако се ради о накнади штете, новчаног потраживања и сл.). Мишљења смо да ово становиште не би могли прихватити. Пре свега, запажамо контрадикцију између напред изнетог става да се ради о диспозитивном праву радника и да се примењује начело диспозитије и става да треба применити официјелну максиму у погледу утврђивања правног основа а у погледу висине да се примењује начело диспозитије. Мислимо да ово разликовање нема законску подлогу, јер ако констатујемо да се ради у суштини о појединачним самоуправним правима радника која су диспозитивне природе, онда од његове воље зависи да ли ће поступак покренути и у оквиру којих граница ће суд удруженог рада расправљати. Према томе, нема разлога да се прави разлика у том смислу да се правни основ утврђује по официјелној максими, а висина захтева по диспозитији предлагача. Аутор у разматрању овог питања очигледно није консеквентан, јер у даљем тексту износи становиште да кад је предлог за покретање поступка постављен тако да се не може из њега разабрати у чему се састоји спорни однос по којем суд треба донети одлуку, суд удруженог рада ће применити одредбу чл. 281. ЗПП па ће у смислу чл. 109. ЗПП позвати предлагача да допуни свој предлог у том смислу. Ако предлагач не поступи по захтеву суда, суд удруженог рада ће одбацити такав предлог. Поставља се питање шта је са начелом официјелности и како аутор замишља да суд удруженог рада по службеној дужности утврђује правни основ када он одбацује предлог као неуредан применом одредбе чл. 109. ЗПП, која одредба је у функцији начела диспозитије. Став да у том случају поступак није ни покренут сматрамо неприхватљивим. Мислимо да баш применом начела официјелности суд удруженог рада, ако у предлогу није наведен који од битних елемената из чл. 23. ст. 6. ЗСУР-а је дужан да их утврди по службеној дужности. Према томе, у поступку пред судом удруженог рада не примењују се одредбе чл. 109. ст. 2. до 5. ЗПП јер не одговарају природи самоуправних спорова; што значи да се у овом поступку не може примењивати институт одбацивања предлога учесника због неуредности и непотпуности.⁹ Независно од тога што предлог за покретање поступка не садржи прецизне захтеве, што није обавеза радника, суд је дужан да расправи сва спорна питања која произилазе из предлога односно чињеница утврђених током поступка и да својом одлуком у целини уреди, односно разреши спорни однос.

⁹ У том смислу се изјаснила и судска пракса — види одлуку Суда удруженог рада Србије бр. 3232/78 од 11. 12. 1979, објављено у часопису „Радничко самоуправљање”, бр. 8/79. Према тој одлуци постављање захтева није услов за уредност предлога којим се покреће поступак пред судом удруженог рада.

Када се ради о предлогу радника за заштиту појединачног самоуправног права тада суд по службеној дужности пази да ли је радник претходно тражио заштиту права пред надлежним органом основне организације удруженог рада, осим ако остварује новчано потраживању (чл. 224. ст. 2. ЗУР-а). А, осим тога, дужан је да помогне учеснику — предлагачу да јасно и прецизно формулише предлог, а не да га формалистички одбацује као неуредан.

Према томе, када радник изрази своју вољу, када постави захтев или га повуче, или се у спорном односу поравна, а та располагања нису недозвољена, потребно је у поступку пред судом удруженог рада удовољити његовој диспозицији. Раднику се неће моћи признати реинтеграција, ако захтев за то сам повуче, на пример због тога што је засновао радни однос у другој организацији. На основу овог излагања можемо извући закључак да одредбу чл. 32. ст. 1. ЗСУР-а треба тумачити у том смислу да суд може признати учеснику у поступку нешто што није тражио у свом захтеву, али никада против његове изричите воље односно против његовог диспозитивног поступања.¹⁰

г) *Формирање процесне грађе*

У парничном поступку странке нису дужне презентирати чињенице (и доказе) које по њиховом мишљењу нису потребне да се расправљају у покренутом поступку. Због тога, у сектору формирања процесне грађе је начело диспозиције доминантно изражено и заједно са расправним начелом даје основну садржину парничном поступку. Међутим, диспозиција странака до-

¹⁰ То је став праксе судова удруженог рада. Цитираћемо неколико одлука где се радило о имовинско правним потраживањима радника за накнаду штете причињену на раду или у вези са радом.

1° „Ако радник који је претрпео штету на раду односно у вези са радом покрене поступак код суда удруженог рада и у предлогу, нити касније у току поступка, није навео какву је штету претрпео и није поставио одређене захтеве за поједине видове штете, а првостепени суд није позвао радника и упутио да ове недостатке отклони, онда је првостепени суд починио битне повреде правила поступка. Првостепени суд је био дужан да позове предлагача и да га упути да се изјасни какву је штету претрпео и које видове и износе штете потражује, јер код ових спорова предлагач је дужан да наведе конкретан захтев а суд може одлучивати само у оквиру постављеног захтева.” — Одлука Суда удруженог рада Војводине Сж. 90/81 од 27. 02. 1981. године.

2° „Суд је везан висином постављеног захтева предлагача у споровима ради накнаде штете, јер се ради о праву у којима радник слободно располаже”. — Одлука Суда удруженог рада Хрватске Сж. 1106/80 од 24. 12. 1980. године.

3° „Ако је радник претрпео штету на раду кривицом ООУР-а у коме је запослен, суд удруженог рада може овом раднику досудити одређен износ за поједине видове штете само у оквиру и до висине постављеног захтева. Суд не може утврдити накнаду изнад постављеног захтева од стране оштећеног радника.” — Одлука Суда удруженог рада Војводине Сж. 390/81 од 18. 03. 1981. године.

Све три одлуке објављене су у Приручнику о накнади штете у удруженом раду аутора Буџар Николе, судије Суда удруженог рада Војводине, Шид, 1981, стр. 99, 100. и 101.

сеже само до момента док процесна грађа није „ушла” у поступак. Наиме, странке не могу одређивати које чињенице ће се узети као подлога за доношење одлуке нити у којем стадијуму ће се расправљати о чињеницама односно које доказе прихватају да се спроведу. О томе одлучује суд, те је изражено начело официјелности, а сужена је диспозиција странака. То је логично када се има у виду начело судског кретања парнице које је прихваћено у нашем ЗПП. Међутим, диспозиција и у овом сектору није сасвим искључена, јер странке могу релевантне чињенице учинити неспорним, па их суд без доказивања узима у подлогу за доношење одлуке. Тужени признањем тужбеног захтева може отклонити право суда у одређивању избора процесне грађе наравно уз ограничење које произилази из чл. 3. ст. 3. ЗПП.

У поступку пред судом удруженог рада интервентност истражног начела упливише на правила о формирању процесне грађе односно на могућности диспозиције учесника у поступку. Учесници могу да износе своје тврдње о чињеницама и да предлажу доказе за своје тврдње. Али, обзиром на доминантну примену истражног начела, суд је овлашћен да сам прикупља процесну грађу — одређује доказе које ће спровести и утврђује чињенице, мимо предлога учесника па и против њихове воље, или изван онога што они предлажу. То значи, да диспозиција учесника не садржи овлашћења да се суд спречи у формирању процесне грађе за коју се сматра да је потребно утврдити ради доношења правилне и законите одлуке. С друге стране, суд редовно није везан захтевом учесника, па самим тим има још и већа овлашћења на овом плану. Из овога произлази закључак да је услед интервентности истражне и официјелне максиме начело диспозиције у овој сфери далеко мање изражено у поступку пред судовима удруженог рада, а да преовлађује начело официјелности. Обзиром да у овој сфери постоји преплитање начела диспозиције и официјелности са расправним и истражним начелом, више речи ће бити о овом приликом разматрања расправног и истражног начела.

д) Окончање (довршетак) поступка

Поступак пред судовима удруженог рада у правилу се завршава одлуком суда. Но, може да се оконча и поравнањем учесника. То је израз материјалне диспозиције учесника у поступку. За разлику од судског поравнања пред редовним судом, поравнање пред судом удруженог рада има одређених специфичности. Те специфичности се огледају у томе што поравнање постаје правно перфектно тек када га суд одбори својом одлуком (чл. 34. ст. 2. ЗСУР-а). Редовни суд не доноси одлуку о одобравању судског поравнања већ поравнање постаје пуноважно када странке потпишу записник о поравнању. Редовни суд ће донети решење само у ситуацији када не дозволи склапање

поравнања а то ће бити случај када утврди да се ради о захтевима са којима странке не могу располагати (чл. 3. ст. 3. ЗПП-а). Суд је дужан пре одобрења поравнања да информише надлежног друштвеног правобраниоца самоуправљања о садржини располагања учесника и да му остави одређени рок ради евентуалне изјаве противљења поравнању; што значи да је у процедури одобрења поравнања укључен и друштвени правобранилац самоуправљања. Без обзира на став друштвеног правобраниоца самоуправљања, суд може решењем одобрити или ускратити одобрење поравнања које учесници хоће да закључе. Али, учесници у случају негативног решења или друштвени правобранилац самоуправљања ако је оно позитивно упркос његовом противљењу могу уложити жалбу. У зависности од тога да ли је поравнање постало пуноважно или не поступак се довршава или се може наставити. Запажа се да је овде изричито утврђена дужност суда да информише друштвеног правобраниоца самоуправљања о намери учесника да закључе поравнање. То је потребно, пошто се поравнањем дефинитивно окончава поступак — актом који има снагу правоснажно пресуђене ствари у меритуму, па је зато и опортунa контрола друштвеног правобраниоца самоуправљања.

Поред могућности склапања поравнања страначка диспозиција у сектору окончања парничног поступка се манифестује у томе што тужилац може повући тужбу или се одрећи тужбеног захтева, а тужени може признати тужбени захтев. То су материјалне диспозитивне радње у процесу којима странке непосредно утичу на исход поступка. Поставља се питање: да ли у поступку пред судовима удруженог рада учесници могу да предузму ове материјалне диспозитивне радње и тиме окончају поступак, или суд може, па чак и мора да настави поступак, иако је предлагач — учесник повукао предлог и тражио обустављање поступка? У разматрању овог питања меродавне су две одредбе ЗСУР-а. У смислу члана 6. ЗСУР-а — поступак пред судом удруженог рада покреће се по предлогу овлашћеног лица и од тог момента даљи поступак суд води по службеној дужности. По чл. 32. ст. 2. ЗСУР-а — суд неће уважити располагања учесника у поступку која су у супротности са принудним прописима или са правилима морала самоуправног социјалистичког друштва или којима се повређују самоуправна права трећих лица, у ком случају суд ће наставити са поступком и донети одлуку о спорном односу. Логично је да се сада поставља питање да ли то значи да изван ових набројаних ситуација суд треба да уважи располагање учесника, па и она која су усмерена на окончање поступка? Сматрамо да суд треба и мора да уважи дозвољено располагање учесника. Не слажемо се са појединим ауторима да су ове две цитиране одредбе (чл. 6. и чл. 32. ст. 2. ЗСУР-а) међусобно у контрадикцији.¹¹ Правило из чл. 32. ст. 2.

¹¹ Види А. Уде, Начело диспозитије и официјелности, Информатор, бр. 2421, од 21. 05. 1977. године.

ЗСУР-а децидирано одређује када ће суд наставити поступак иако то учесници не траже. У овој ситуацији учесници хоће да располажу на недозвољен начин и суд то не може да одобри — преостаје само да се поступак настави. Међутим, ако учесници повуку предлог и не желе више да се води поступак, суд треба да обустави даље вођење поступка.¹²

По овом питању постоје различита схватања у теорији. Тако Уде сматра да би суд удруженог рада имао да настави поступак и одлучи доношењем деклараторне пресуде ако то захтева општи друштвени интерес и ако постоји незаконито понашање. Тада учесници не би могли тражити обустављање поступка нити то постићи повлачењем предлога. Ово би, према аутору, били изузетни случајеви, пошто се у правилу спорови воде ради заштите индивидуалних права и ту треба поштовати дозвољена располагања учесника. Рајовић заступа мишљење да је на суду да одлучи да ли ће наставити поступак или донети решење о његовој обустави. Изјава о повлачењу је изјава воље коју суд цени као и све друге чињенице. Предлог се не може повући јер је он конзумиран покретањем поступка, а остаје само изјава воље коју суд може, а не мора усвојити. Суд може и дужан је да настави поступак ако зато постоје оправдани друштвени интереси.

Са оваквим становиштима, ма колико на први поглед изгледају прихватљива, не можемо се сложити. Суд удруженог рада остварује судску функцију у нашем правосудном систему. Он поступа по начелу легалитета у процедури и у примени материјалног права. Резултат његовог поступања је судски акт. Судски акт је правни акт који је донет у процедури суђења и који је снабдевен снагом констатације законске истине. Према томе, да би судски акт могао да егзистира нужно мора да претходи процедура суђења. Ако би искључили процедуру суђења као небитан елемент, ми би повредили суштину судског акта, јер би дозволили могућност да се судски акт тј. судска одлука може донети иако њему не претходи суђење, а то би био апсурд.

Полазећи од овог става поставља се питање шта је са процедуром суђења пред судом удруженог рада када предлагач повуче предлог, а остали учесници не траже настављање поступка? Суђење се не може одвијати ако учесници одбију да саучествују са судом у даљем поступку. Суд не може да суди сам, пошто одлуку доноси на основу расправљања, а у овој ситуацији очигледно расправљања нема, јер суд не може сам са собом да расправља. Уколико не постоји спор међу учесницима суд нема овлашћење да настави са суђењем. Аргумент да суд наставља са поступком због заштите друштвених интереса је више декларативне природе него суштинске. Суд несумњиво треба да штити друштвени интерес у поступку (он то редовно и чини), али он ту функцију остварује пре свега у процедури суђења а не ван ње. С друге стране, постоје и други органи који могу ефикасно

¹² Види Б. Старовић, Научно-истраживачки пројекат — *Op. cit.* дело, стр. 96.

да заштите друштвене интересе и чија је то превасходна функција. Пре свега, мислимо на друштвеног правобраниоца самоуправљања (као нову институцију формирану паралелно са судовима удруженог рада), који је овлашћен и дужан да покрене поступак пред судом удруженог рада ради заштите самоуправних права и друштвене својине. Када друштвени правобранилац самоуправљања није покренуо поступак, суд има обавезу да га обавести о покретању поступка, а такође и о повлачењу предлога, пошто је то веома значајна процесна радња. На тај начин друштвени правобранилац самоуправљања може на време да интервенише ако сматра да поступак треба наставити ради заштите друштвене својине и самоуправних права. Стога ако друштвени правобранилац самоуправљања не налази за потребно да се поступак настави, а то не желе ни учесници, нема оправдања да суд удруженог рада *ex officio* наставља са поступком. Суд је дужан да спречи располагања учесника у поступку која су у супротности са когентним прописима или са правилима морала самоуправног социјалистичког друштва или оних располагања којима се вређају самоуправна права трећих лица. У таквим ситуацијама суд удруженог рада треба да констатује непуноважност диспозиције учесника и да настави поступак, па и да донесе одлуку пошто иначе није везан захтевом учесника. Ово под претпоставком да учесник — предлагач не повуче предлог ради вођења поступка или да други учесник тражи настављање поступка или да овлашћени државни или друштвени орган то захтева — уколико је оригинални предлагач повукао свој предлог. Али, ако он повуче предлог и нико не тражи од горе наведених субјеката да се поступак настави, суд ће поступак обуставити. Са тиме је постигнут ефекат заштите друштвене својине и самоуправних права јер недозвољене процесне радње учесника неће произвести правне ефекте који се забрањују императивним прописима и правилима морала самоуправног социјалистичког друштва.

Према томе, из одредбе чл. 6. ЗСУР-а да се поступак пред судом удруженог рада покреће предлогом, а даљи поступак води по службеној дужности, не може се извући закључак да повлачење предлога пред судом удруженог рада не постоји и да суд тиме није везан односно да може да настави поступак. Пре свега, нико не може забранити подносиоцу предлога да предлог повуче. ЗСУР није регулисао повлачење предлога, али је у чл. 13. одредио сходну примену одредаба ЗПП-а уколико одговарају природи спора и ако нису супротни одредбама ЗСУР-а. Стога предлагач може повући предлог у смислу чл. 181. ЗПП-а, а у вези са чл. 13. ЗСУР-а. Законска одредба чл. 6. ЗСУР-а да се „даљи поступак води по службеној дужности” никако не значи да се предлог не може повући и да суд може водити поступак без предлога, нити пак да суд неће дозволити повлачење предлога. „Даље вођење поступка по службеној дужности” условљено је постојањем предлога, па када нема предлога, нема ни вођења поступка пред судом (било да предлог уопште није

био поднет, било да је накнадно повучен). Нема ниједне законске одредбе која би омогућавала вођење поступка пред судом удруженог рада без предлога.

Имајући у виду читаву анализу коју смо извршили по секторима поступка можемо констатовати и извући као закључак да на питање: које начело преовлађује у поступку пред судом удруженог рада — да ли начело официјелности или начело диспозиције — није могуће једноставно одговорити. Изгледа да је најправилније рећи да су оба начела у примени; да у појединим секторима имамо превласт једног начела над другим, али да се она у крајњој линији међусобно ограничавају и допуњају. Врста тј. природа спорног односа о којем суд одлучује јесте основни детерминирајући фактор који опредељује доминацију једног или другог начела у поступку.

У једном општем приступу сваки поступак би морао да буде инструментално прилагођен природи односа (спора). Управо због тога, по нашем мишљењу, правила процедуре треба да се разликују: 1° када се ради о решавању спорова из друштвено-економских и других самоуправних односа и 2° када се ради о решавању спорова из појединачних самоуправних права радника у удруженом раду, који су били пре уставне реформе и реформе правосућа у надлежности редовних судова. Ова друга категорија спорова по својој природи одговара процедури која је заснована на начелу диспозиције. Међутим, спорови из друштвено-економских и других самоуправних односа немају обележја спорова из надлежности редовних судова. Због тога они свакако не могу се решавати по основним начелима парничног поступка, већ се морају формирати посебна процесна правила, која су заснована на начелу официјелности.

Слободан Антић
адвокат, Стара Пазова

МЕБУСОБНИ ОДНОСИ АДВОКАТА

ПРЕУЗИМАЊЕ ЗАСТУПАЊА СТРАНКЕ КОЈУ ЗАСТУПА ДРУГИ АДВОКАТ

Позив адвоката је заиста пун лепота, стваралачке динамике и пријатних тренутака. Зар није лепо бити бранилац пред судом, пледирати у корист правде, победити у спору након наступа који је достојанствен, стручан и надахнут жељом за успех правилне ствари. Кад знамо да је тако, зашто онда није увек лепо бити адвокат? Да одмах одговоримо: зато што разне пропратне појаве чине ову нашу професију пречесто непријатном.

Једна од тих непријатних појава је преузимање заступања странке која већ има адвоката.

У парничним стварима та појава је реба. Преузимање заступања странке која већ има адвоката у овим предметима по правилу води сама странка и она ликвидира однос са досадашњим заступником, а након тога бира новог. Чињеница је да се ту ребе мешају трећа лица па је зато мање спорних и непријатних односа везаних за преузимање заступања. У парничним стварима готово редовно постоји и воља дотадашњег заступника да престане заступање, истовремено са вољом странке. Таква искуства су присутна. Код одбрана то није тако. Сведоци смо врло ружних појава, врло различитог поступања и многобројних повреда правила адвокатског морала. Мислим да је тренутак да се подсетимо на правила понашања адвоката, записана у Кодексима професионалне етике адвоката, на начин поступања код преузимања заступања странке која већ има заступника, и да оживимо деонтолошка правила адвокатуре и традицију нашега подручја у овој области.

Намера овога написа није да говори о нелојалном преузимању странке од другог адвоката, што не значи да ове појаве нема, већ да је то посебна тема и заслужује посебну белешку, тим пре што такво нелојално поступање представља и тежу по-

вреду дужности и угледа адвокатуре одређену чланом 6. тач. 11. Статута Адвокатске коморе Војводине, већ да подсети на основне обавезе и ред код затраженог заступања од странке која већ има адвоката. Кодекс професионалне етике адвоката у Војводини усвојен 1. јуна 1968. године у одељку VII под тач. 27. уређује међусобне односе адвоката, па дословно каже да адвокат не сме преузети заступање странке коју заступа други адвокат уколико није претходно отказана пуномоћ. У оваквом случају адвокат треба да се увери у разлог отказивања пуномоћи и да затражи од странке признаницу о обрачуну са претходним адвокатом.

Уским тумачењем оваквог текста произилази да професионална етика адвоката у Војводини обавезује да се претходно увери да је отказана пуномоћ досадашњем браниоцу и да види доказ, најчешће признаницу, о регулисању међусобних финансијских обавеза ранијег браниоца и странке. Само правило захева од новог браниоца да испита и разлог отказивања пуномоћи ранијем заступнику, али не даје ближе инструкције о начину и дубини испитивања ових разлога па се логично може закључити да се обавеза адвоката који преузима одбрану своди на две напред поменуће обавезе у вези пуномоћја и финансијског односа странке и ранијег адвоката. Теоретски посматрано свако поступање противно овим Правилима представљало би тежу повреду адвокатске дужности и угледа адвокатуре из чл. 106. тач. 15. Статута Адвокатске коморе Војводине.

Кодекс професионалне етике адвоката, Адвокатске коморе Србије од 27. маја 1973. године у одељку VI став 5. одређује да: адвокат сме да преузме странку од другог адвоката само када му она пружи доказ да је претходно отказала пуномоћ свом ранијем адвокату, као и да је измирила материјалне обавезе према њему.

Ова одредба има потпуно исти смисао и значај као и одредба у напред цитираном Кодексу професионалне етике адвоката у Војводини.

Кодекс професионалне етике адвоката у Хрватској одређује у чл. 13. ст. 3. обавезу адвоката да се увери о разлозима напуштања досадашњег адвоката и да ове разлоге провери код тога адвоката, те да се ови разлози процењују у том смислу да се прихватањем заступања не нанесе неправда колеги, досадашњем адвокату. Даје се инструкција да се понуђено заступање не прихвати у таквим ситуацијама, осим ако се пријашњи адвокат томе не противи.

У чл. 14. инсистира се на измирењу обавезе у материјалном смислу према ранијем заступнику и утврђује обавеза новог адвоката, да се увери у вези исплате хонорара, осим ако је ранији заступник затражио несразмеран и превисок хонорар, а није се задовољио уобичајеном наградом. Ове одредбе Кодекса професионалне етике адвоката у Хрватској су очигледно нешто потпуније од напред цитираних војвођанских одредби, јер налажу испитивање разлога отказа пуномоћи и разговор са рани-

јим заступником. Међутим, изгледа да су ова правила тежа за примену и вероватно да у пракси не могу бити поштована осим у оној мери која је записана и у правилима професионалне етике која важе за подручје Војводине.

Кодекс етике адвоката Заједнице адвокатских комора Босне и Херцеговине од 23. XII 1978. године о међусобним односима адвоката у одељку IV под тач. 33. одређује:

Без знања и сагласности адвоката који већ заступа одређено лице, које се обратило за правну помоћ, адвокат не може прихватити заступање уз већ опуномоћеног адвоката. Ова одредба је различита од напред цитираних одредаба и има у себи једну неживотну компоненту. Наиме, тражи се поред знања ранијег браниоца да се ангажује други адвокат још и његова сагласност? У пракси, бар на овом нашем подручју, тешко је да ова одредба може да живи. Није нам познато да ли се у практичној примени Кодекса етике адвоката Заједнице адвокатских комора Босне и Херцеговине ова одредба показала као реална или не, али је засад прихватамо са великом резервом баш због захтева да се тражи сагласност адвоката коме престаје пуномоћ. Шта бива ако он не да ту сагласност. Он тада поступа у складу са овом одредбом а странка остаје без браниоца кога сада жели да ангажује. Нови бранилац не може прихватити заступање и одбрану странке без ове сагласности а да не почини повреду етике адвоката. Очигледно је да овакво решење не би могло бити прихваћено за подручје Адвокатске коморе Војводине, а слободни смо веровати да се и иначе не поштује баш због своје неживотне формулације.

Тако је то предвиђено у досадашњим, важећим, правилима понашања адвоката.

У Адвокатској комори Војводине се већ дуже ради на новели Кодекса професионалне етике, те је дат један предлог нацрта под насловом Правила понашања адвоката у Војводини, који у чл. 67. даје следећи текст: „Адвокат не сме преузети заступање странке коју заступа други адвокат уколико није претходно отказана пуномоћ, и док се не увери да је странка уредила свој однос са ранијим заступником.”

Ова формулација је по својој суштини једнака досадашњем Правилу, те у том смислу нема новина. Међутим, очито је да ће коначна редакција Правила понашања адвоката у Војводини размислити о овом тексту, а нарочито о апсолутности забране „не сме”. Међутим, у суштини се не мења ништа.

Кратак преглед Правила која налажу Кодекси етике адвоката у побројане четири Коморе казује нам да је материја преузимања заступања регулисана и да није остављено адвокатима на вољу како да се понашају у овим случајевима. На нашем подручју дуги низ година, поред обавеза предвиђених Кодексом, адвокати уобичајено обавештавају колегу о преузимању одбране или заступања било усмено, код сусрета, или телефоном, или кратким писмом. Традиција овог подручја и поштовање етике налажу да се о другоме води рачуна бар у

оној мери како очекујемо да се тај други према нама понаша. Врло је честа појава преузимања одбране, нарочито тзв. „великих одбрана”. Родбина клијента се интересује за предмет, а свако од рођака има свога адвоката коме верује. Сам окривљени у ситуацији истражног затвора пада под утицај затвореника који намећу свога браниоца, а има и других појава. У таквој атмосфери врло су чести откази пуномоћи. Сваки адвокат приликом пријема одбране преписује спис, посећује затвор, учествује у истрази, а затим дознаје да је у предмет „ушао” други адвокат, и то дознаје у судским писарницама, у затвору, у ходницима. Странка која га је ангажовала, обично рођак окривљеног, више га не посети, нови адвокат га о томе не обавештава. Свако од адвоката је то доживео и мора признати да се врло непријатно осећа и остаје неоријентисан, јер не зна да ли да настави рад или не. Питање хонорара обично је уређено путем аконтације, која се код одбране практикује, али и овај проблем не сме се оставити по страни.

Као што смо видели многа од понашања адвоката представљају тежу повреду Правила и начела професионалне етике адвоката, јер се прими пуномоћ а да пре тога није отказана пуномоћ и да се нови банилац у то није уверио а посебно се није уверио о обрачуну са претходним адвокатом у финансијском смислу.

Пред дисциплинским органима Адвокатске коморе у Војводини ови случајеви се ређе појављују, али то нас не ослобађа обавезе да познајемо етичка Правила и да се понашамо у складу са традицијом овога подручја.

Водити рачуна о угледу другог адвоката, тежити колегијалности, значи поштовати традицију и етичка Правила, те се понашати према другоме онако како очекујемо да се тај други према нама понаша.

Да се подсетимо: када посумњамо да је странка која нас ангажује већ имала браниоца или заступника, и када то поуздано знамо, дужни смо да затражимо признаницу о међусобном обрачуну странке и адвоката. Та признаница и чињеница да странка поседује спис је за нас довољна да закључимо да је дотадашња пуномоћ престала. Сматрам да би било веома учтиво, и у традицији овога подручја, да се једним кратким писмом обавести дотадашњи заступник о чињеници ангажовања, уколико се ово обавештење не учини на други начин.

Овакво понашање ослободило би нас оне непријатности коју доживљавамо у овако лепом, племенитом и динамичном позиву.

КРИВИЧНО ПРАВО

Једном пресудом оптужени се не може огласити кривим за више кривичних дела пљачке извршених у стицају, већ само за једно кривично дело пљачке које ће обухватити све радње које су биле квалификоване као стицај ових кривичних дела.

Из образложења:

Из законског описа кривичног дела пљачке из чл. 134. ст. 1. КЗВ про-изилази, да ово кривично дело постоји ако учинилац изврши једно или више кривичних дела злоупотребе службеног положаја или овлашћења из чл. 202. КЗВ или других кривичних дела која се наводе у тој одредби и ако вредност прибављене имовинске користи прелази 100.000 динара, а што значи, да кривично дело пљачке по закону обухвата више истоврсних или разноврсних радњи, дакле да се ради о колективном кривичном делу у ширем смислу. Из овога даље следи да се кривично дело пљачке може извршити како једном радњом, тако и са више истоврсних или разноврсних радњи под условом да је свим овим радњама прибављена укупна имовинска корист преко наведеног износа, услед чега радње које улазе у састав колективног кривичног дела губе своју правну самосталност и представљају једно јединствено колективно кривично (ВСВ, пресуда Кзз. 2/82 од 16. 12. 1982)

дело, дакле кривично дело пљачке из чл. 134. КЗВ. Према томе оба су-да су погрешно применили одредбе из чл. 134. ст. 1. КЗВ у вези са чл. 48. ЗКЈ када су радње описане под тачкама 1, 2. и 3. изреке првостепене пресуде квалификовали као стицај два кривична дела пљачке из чл. 134. ст. 1. у вези чл. 202. ст. 4. и 5. КЗВ и једно помагање у кривичном делу пљачке из чл. 134. ст. 1. у вези чл. 202. ст. 4. и 5. КЗВ и са чл. 24. КЗЈ, и за свако од ових дела утврдили појединачне казне и на основу чл. 48. КЗЈ изrekli јединствену казну осуђеном зато што су привидни реални стицај ових кривичних дела квалификовали као њихов реални стицај. Радња помагања у кривичном делу пљачке из чл. 134. ст. 1. у вези чл. 202. ст. 4. и 5. КЗВ са чл. 24. КЗЈ описана у тачки 2. изреке првостепене пресуде је истоврсна са радњама описаним у тачкама 1. и 3. наведене пресуде које су квалификоване као два кривична дела пљачке из чл. 134. ст. 1. у вези чл. 202. ст. 4. и 5. КЗВ, услед чега нема законских сметњи да у састав кривичног дела пљачке уђу како радње извршења тако и радње помагања, јер и једна и друга радња по одредби чл. 134. КЗВ представљају јединствено кривично дело пљачке.

(ВСВ, пресуда Кзз. 2/82 од 16. 12. 1982)

ПРОЦЕСНО ПРАВО

Када је другостепени суд на основу чл. 385. ст. 2. ЗКП наредио да се нови главни претрес пред првостепеним судом одржи пред потпуно измењеним већем, у поновљеном по-

ступку у доношењу нове одлуке не могу као чланови већа учествовати ни судије поротници који су учествовали у доношењу укинуте одлуке.

Из образложења:

Другостепеним решењем укинута је првостепена пресуда и предмет враћен првостепеном суду на поновно суђење пред другим већем. Првостепени суд је у поновном поступку био непрописно састављен, пошто нови главни претрес није одржао пред потпуно измењеним већем — другим већем, како је то одредио другостепени суд укидајући првостепену пресуду. Из списка произилази да је на главном претре-

су у изрицању нове пресуде учествовао судија поротник који је био члан већа при доношењу раније укинуте првостепене пресуде. Обзиром да је другостепеним решењем одређено да се главни претрес одржи пред другим већем, а првостепени суд у поновном поступку није тако поступио, то је учинио битну повреду одредаба кривичног поступка из чл. 364. ст. 1. тач. 1. ЗКП.

(ВСВ, решење бр. Кж. 367/82 од 28. 12. 1982)

ПРЕКРШАЈИ

Није благовремено поднет захтев за судску заштиту који је по протеку законског рока омашком или из незнања предат ненадлежном органу.

Из образложења:

Према стању списка предмета произилази да је кажњеном другостепеном решење о прекршају достављено 6. X 1982. године, а да је захтев за судску заштиту предат општинском судији за прекршаје 4. XI 1982. године. Иако се у смислу чл. 131. ст. 3. Закона о прекршајима САП Војводине у ситуацији када је поднесак због незнања или очигледне омашке подносиоца предат или упућен ненадлежном органу пре истека рока, на надлежном органу стигне после истека рока, сматра да је поднет на време, Врховни суд Војводине налази да је захтев кажњеног неблаговремен, јер је и ненадлежном органу предат након истека рока од 15 дана од дана пријема другостепеног решења о прекршају од стране кажњеног. Стога је захтев кажњеног као неблаговремен ваљало одбацити.

(ВСВ, решење бр. Кзсз 10/83 од 21. 01. 1983)

Постоји прекршај из чл. 652. ст. 1. тач. 8. у вези са ст. 2. чл. 225. ЗУР-а када је у извршењу правно-

снажне одалуке суда удруженог рада којим је поништено решење о распоређивању радника на одређене послове и радне задатке донето ново решење о његовом распоређивању на те исте послове и радне задатке.

Из образложења:

Правноснажном одлуком основног суда удруженог рада поништено је коначно решење окривљеног правног лица којим је радник распоређен на одређене послове и радне задатке. Окривљено правно и одговорно лице су у извршењу ове одлуке поново донели решење којим радника распоређују на исте оне послове и радне задатке на које је био распоређен поништенним решењем у радном спору. Из овога произилази да оба окривљена нису извршили правноснажну одлуку основног суда удруженог рада и да су на овај начин починили прекршај из чл. 652. ст. 1. тач. 8 у вези са ст. 2. и чл. 225. ЗУР-а, јер је распоређивање радника извршено у директној супротности са садржином правноснажне одлуке донете у радном спору

(ВСВ, пресуда бр. Кзз. 9/82 од 16. 12. 1982)

ГРАБАНСКО ПРАВО

У супротности је са принудним прописима уговор о купопродаји и уступању девиза закључен између домаћих лица, те не може уживати

заштиту пред судом тужбени захтев ради исплате противвредности стране валуте на основу уговора.

Из образложења:

Нижестепени судови су правилно применили материјално право када су одбили обавезивање тужене на исплату тужбом траженог износа јер изведеним доказима није потврђено да тужена доиста дугује тај износ. По мишљењу ревизијског суда захтев тужбе не може уживати судску заштиту будући да је правни посао на коме тужилац заснива своје потраживање из тужбе у супротности са принудним прописима. Наиме, у поступку је утврђено да је тужилац пренео на тужену страну валуту — швајцарске франке уз исплату па је тужбом тражио исплату противвредности пренетих швајцарских франака. Међутим, према одредбама чл. 76. ст. 1. Закона о девизном пословању и кредитним односима са иностранством („Сл. лист СФРЈ“ број 15/77) купопродаја и уступање девиза између домаћих лица нису дозвољени.

Како је тужба уперена на остваривање потраживања из правног посла који у смислу напред цитираног законског прописа није дозвољен то таквом тужбом захтеву судови не могу пружити заштиту у смислу чл. 3. ст. 3. тач. 1. ЗПП.

(BCB, пресуда бр. Рев. 554/82 од 18. 10. 1982)

Накнада штете због изгубљене зараде проузрокована оштећеном тиме што није на време могао завршити школовање представља вид материјалне штете, те се она може досудити ако је на страни оштећеног настало већ умањење имовине.

Из образложења:

Одлучено је правилном применом материјалног права када је у целисти одбијен тужбени захтев тужиоца за накнаду штете на име изгубљене зараде због касније завршеног школовања. Ради се о накнади будуће материјалне штете за коју је у конкретном случају неизвесно да ли ће уопште настати. Питање је будућности да ли ће уопште и какве ће последице наступити за оштећеног тужиоца због касније завршеног школовања. Тужилац овај вид штете тражи као материјалну ште-

ту. Да би постојала материјална штета потребно је да је на страни оштећеног — настало умањење имовине (чл. 155. ЗОО), да постоји узрочна веза између радње и последице (чл. 158. ЗОО), и одговорност штетника.

Штета постоји само ако постоје и сви наведени елементи кумулативно. У конкретном случају умањење имовине на страни тужиоца по овом основу не постоји.

(BCB, пресуда бр. Рев. 439/82 од 1. 10. 1982)

Давалац стана на коришћење не може у парници тражити поништај уговора о коришћењу стана и иселење из тог стана, ако правомоћно решење о додели стана остаје на снази.

Правомоћно решење о додели стана може се ставити ван снаге обновом поступка у коме је то решење донето.

Из образложења:

Утврдивши, да је тужилац, као давалац стана на коришћење правноснажним решењем од 24. марта 1980. године доделио првотуженом као свом раднику, са члановима његовог породичног домаћинства на коришћење спорни двособни стан, под условом да свој дотадашњи једноособни општински стан уступи тужиоцу (чл. 38. ЗСО), па пошто првотужени усељивши се у додељени двособан стан није предао тужиоцу наведени једноособни стан, него га је уступио својој пасторки, која није била члан његовог породичног домаћинства, — првостепени суд је нашао да је због неиспуњавања овог услова од стране првотуженог тужбени захтев за раскид уговора о коришћењу стана и иселење основан.

Утврдивши, да у одлуци збора радника, на основу које је донесено решење о додели стана првотуженом, није постављен услов да тужени уступи тужиоцу наведени једноособан стан, другостепени суд је налазећи да је одлучујућа садржина одлуке збора радника а не садржина решења о додели стана, закључио да је тужбени захтев неоснован, с тим да тужилац може тра-

жити од пасторке првотуженог предају наведеног једнособног стана.

Овај ревизијски суд налази, да није материјално правно одлучно за пресуђење овог спора, да ли је додела спорног стана условљена уступањем једнособног стана или није. Наиме, према Закону о стамбеним односима (чл. 11, 32. ст. 2. и 39. ст. 1.), станарско право се стиче усељењем у стан на основу правомоћног решења о додели стана на коришћење, а уговор о коришћењу стана се закључује на основу решења о додели стана. Према томе, тужени је усељењем у спорни стан стекао станарско право, које делује према свима.

Не може се тражити поништај уговора о коришћењу стана и исељење из стана, ако правомоћно решење о додели стана остаје на снази. Јер, као што је већ истакнуто, примарно је решење о додели стана и оно је основ за закључење уговора о коришћењу стана, па стога док је на снази решење о додели стана нема основа за поништај уговора о коришћењу стана.

(ВСВ, пресуда бр. Рев. 533/82 од 8. 10. 1982)

Уколико оштећени потражује штету која је у свом изворном облику била материјална штета и која је претворена у новчану штету (поправка, набавка друге ствари) тада истом припада само номинални износ, који је платио за отклањање материјалне штете (чл. 394. 300).

Из образложења:

На основу изведених доказа првостепени суд је утврдио да је за саобраћајну незгоду која се догодила 29. 08. 1979. године у селу Г. и у којој је оштећено теретно мотorno возило тужиоца, искључиво крив тужеников осигураник З. Е. Тужилац је на име поправке возила платио 75.722,15 динара, док изгубљена добит за 18 дана колико је возило било ван употребе за време поправке, износи 19.108,65 динара. Због тога је првостепени суд усвојио тужбени захтев за износ од 94.830,80 динара спп, а преко тог износа тужбени за-

хтев је одбијен. Наиме, првостепени суд је досудио штету за изгубљене ауто дане према калкулацији за 1979. годину када је возило било ван употребе, а не према калкулацијама из 1980. године.

Благовременом жалбом тужилац је побијао означену првостепену пресуду у одбијајућем делу, те је предложио да се иста у том делу преиначи, или укине и предмет врати првостепеном суду на поновно суђење.

Тужилац у жалби сматра да је обрачун изгубљене добити требало бити извршен према калкулацијама из 1980. године, када је возило било у експлоатацији након извршене поправке, а сходно одредби чл. 189. 300. Надаље, износи да је возило било ван експлоатације због поправке дуже од 18 дана, односно дуже од 291 сат, те је због тога изгубљена добит знатно већа од досуђеног износа.

Испитујући побијану првостепену пресуду у смислу одредбе чл. 365. ЗПП овај суд налази да жалба тужиоца није основана.

Тужилац у жалби истиче да је поправка возила трајала дуже од 291 сат, односно 18 дана, иако је у тужби и у току поступка тужбени захтев био опредељен на штету због изгубљених 18 ауто дана за време поправке возила. Како тужилац не предлаже никакве доказе на околности нових чињеница о трајању поправке, то изнети наводи тужиоца сами по себи не могу бити од утицаја на правилност првостепене пресуде у побијаном делу. У сваком случају истицање у жалби постојања штете и после 18 дана, по мишљењу овог суда, представља истицање новог захтева, дакле, преиначење тужбе, па се предложено преиначење може вршити само до закључења главне расправе, а не и у жалбеном поступку (чл. 190. ЗПП-а).

Одредба чл. 189. ст. 2. 300 одређује да се висина накнаде штете одређује према ценама у време доношења судске одлуке, изузев случаја када закон одређује што друго. Ова одредба односи се на ону штету за коју је начин накнаде одређен у чл. 185. 300, тј. на ону штету која је настала на разним стварима — на материјалну штету. Међутим, друкчија ситуација постоји када се штета непосредно изражава у новцу. У тој ситуацији закон од-

ређује друго, односно тада долази до ситуације из чл. 394. 300. Наиме, када се штета непосредно изражава у новцу штетник је дужан платити онај број новчаних јединица на коју обавезу гласи (начело монетарног номинализма). Према томе, одредба чл. 394. 300 представља изузетак од начела из чл. 189. ст. 2. 300.

Начин утврђивања висине штете према начелу монетарног номинализма примењује се и у ситуацији када је оштећени поправио оштећену ствар и за поправку платио одређену суму новца. Поправком оштећене ствари, наиме, материјална штета је претворена у новчану штету која се изражава у номиналном износу новчаних јединица које је оштећени платио за поправку оштећене ствари, односно за набавку друге ствари у замену за оштећену ствар. У таквој ситуацији штета у изворном облику (материјална штета) је отклањена поправком ствари, те оштећени више не може

од штетника тражити накнаду изворне штете — поправку ствари, ни новчани израз вредности поправке обрачунат у време доношења судске одлуке, већ само номинални износ који је исплатио за поправку, тј. који је платио за отклањање материјалне штете и њено претварање у новчану штету.

Тужилац у овој парници потражује штету која је у свом изворном облику била материјална штета (оштећење моторног возила) и која је касније претворена у новчану штету поправком возила и плаћањем за поправку одређене суме новца. Штета у виду изгубљених ауто дана за време поправке оштећеног возила је новчана штета у свом изворном облику. Због тога се, с обзиром на изнето, висина оба вида штете има утврдити применом начела монетарног номинализма, како је то правилно закључио и првостепени суд у побијаној пресуди.

(БСВ, пресуда бр. Пж. 367/82 од 12. 01. 1983)

УПРАВНО ПРАВО

Правноснажно решење о одузимању незаконито стечене имовине није извршни наслов за исељење бившег власника из одузетог стана или стамбене зграде.

Из образложења:

По правном схватању суда, за доношење решења, којим ће се на основу чл. 23. ст. 2. Закона о испитивању порекла имовине наложити бившем власнику исељење из одузете куће или стана, стварно и месно надлежан је општински орган управе за стамбене послове општине у чију је корист некретнина одузета. Овакво своје становиште суд заснива на одредбама чл. 23. Закона о испитивању порекла имовине повезано са одредбом чл. 66. Закона о експропријацији — пречишћени текст („Сл. лист САПВ” број 47/77). Наиме, у чл. 23. Закона о испитивању порекла имовине прописано је, да ако непокретност која представља недељиву целину, у једном делу није стечена личним радом, наследством, поклоном или на други за-

конити начин, а вредност тога дела је половина или је већа од половине укупне вредности непокретности општинска комисија ће тај део одузети и истим решењем преостали део, уз правичну накнаду експроприсати у општем интересу. Накнада се одређује по поступку и на начин, који су прописани Законом о експропријацији. Накнаду исплаћује општина у чију се корист непокретности експропришу. Бавши сопственик је дужан да преда непокретност општини у року од 3 месеца од дана исплате накнаде, а ако је та непокретност стамбена зграда или стан сопственик и лица која са њим станују дужни су да се исеље, када им општина обезбеди нужни смештај. Закон даље не прописује, који орган треба да донесе решење о исељењу бившег власника. Како се међутим, ради о исељењу бившег власника из стамбене зграде или стана, која је постала друштвена својина, делом путем експропријације, а делом путем одузимања незаконито стечене имовине у поступку испитивања порекла имовине, а у чл. 66. Закона о екс-

пропријацији прописано је, да се ранији сопственик са члановима породице исељава из експроприсане зграде или стана, на основу решења стамбеног органа, суд налази, да и у примени одредаба чл. 23. ст. 2. Закона о испитивању порекла имовине решење о исељењу бившег

власника, треба да донесе орган управе за стамбене послове.

(ВСВ, пресуда бр. У. 863/82 од 30. 12. 1982)

Приредио:
Мирослав Здјелар

Уређивачки савет:

Председник:

Никола Вујашиковић

судија Врховног суда Војводине

Светозар Дракулић, заменик јавног правобраниоца Војводине, *Антоније Борић*, саветник покрајинског секретара за правосудје и општу управу, *Никола Јеловац*, адвокат у Сомбору, *Васа Калишки*, адвокат у Панчеву, *Жива Коњевић*, шеф Службе за скупштинске послове Привредне коморе Војводине, *Војислав Маринков*, адвокат у Вршцу, *др Љубиша Милошевић*, редовни професор Правног факултета у Н. Саду, *Душан Мићић*, секретар Покрајинског друштвеног правобраниоца самоуправљања, *Светозар Николић*, судија Врховног суда Војводине, *Милан Рапајић*, адвокат у Новом Саду, *Војислав Рашовић*, адвокат у Сремској Митровици, *Ласло Цабафи*, адвокат у Зрењанину, *др Петар Шарчевић*, доцент Правног факултета на Ријеци, *Душан Шипка*, стручно-политички сарадник у Покрајинској конференцији ССРН Војводине

Уређивачки одбор:

Главни и одговорни уредник

Сава Савић

адвокат у Новом Саду

Борђе Вебер, адвокат у Новом Саду, *Светозар Добросављевић*, судија Општинског суда у Новом Саду, *Мирослав Здјелар*, адвокат у Новом Саду, *Живко Киселички*, судија Вишег суда у Новом Саду

Технички уредник:

Мирјана Јовановић

Гласник издаје и власник је Адвокатска комора Војводине, 21000 Нови Сад, Змај Јовина 20/1. — Телефон: 29-459. Годишња претплата 600.— дин.

Претплата за иностранство 48 долара. Цена једног броја 60.— дин.

Тек. рачун 65700-678-2047. Ручкописи се не враћају.

У издавању часописа учествује и Самоуправна интересна заједница за научни рад Војводине

На основу мишљења Покрајинског секретаријата за образовање, науку и културу САНВ бр. 418—18 од 23. маја 1973. године, *Гласник* је стручна публикација ослобођена основног и посебног пореза на промет.

РО Штампарија „Будућност“, Шумадијска 12, Нови Сад

